

POHĽADY MAĎARSKEJ HISTORIOGRAFIE NA OTÁZKU PRÍCHODU MAĎAROV DO KARPATSKEJ KOTLINY A NA ICH VZŤAHY K OKOLIU (OD POLOVICE 19. STOROČIA DO KONCA 20. STOROČIA)

Beáta Pintérová

Views of Hungarian Historiography on the Question of the Arrival of Magyars
in the Carpathian Basin and Their Relations to the Surroundings
(From the Middle of the 19th Century to the End of the 20th Century)

The end of Great Moravia, or the question of its existence, played a significant role in the history of the Slovaks from the end of the eighteenth century (Juraj Papánek) and its political history is a component of the syntheses of the history of Slovakia to this day. The final days of Great Moravia belong to the period when a new ethnic group – Magyars – appeared in the Carpathian Basin. Historians in the nineteenth century called this process occupation of the homeland (*bonfoglalás*). This historical moment gradually became the subject of sundry myths. In Slovak historiography, two theories have been created: hospitable (it speaks of the hospitable acceptance of the Magyars by the Slavs, or the Slovaks), and subjugation (it speaks of the violent subjugation of the Slavs, or Slovaks, by the Magyars). In her study, the author focused on an analysis of the issue of occupation of the homeland, the relations of the Magyars to the local population, the formation of Hungarian statehood and the acceptance of Christianity in the works of the most important Hungarian historians of the nineteenth and predominantly the twentieth centuries (Mihály Horváth, Károly Szabó, Gyula Pauler, János Karácsonyi, Bálint Hóman, Gyula Németh, Erik Molnár, Gyula Moravcsik, György Györfly and Gyula Kristó), with an emphasis on the differences in their approaches and interpretations.

Beáta Pintérová (*1979), pôsobí na Filozofickej fakulte UKF, bpinterova@ukf.sk

História bádania „vlastzaujímajúceho“ maďarstva už dlhšiu dobu presahuje rámec historickej vedy. Okrem historikov sa jej venujú aj archeológovia, jazykovedci, antropológovia i ďalšie disciplíny. V Uhorsku sa zrodilo moderné vedecké historické bádanie v 18. storočí a pod vplyvom osvietenstva a národnej romantiky sa dôležitý význam prikladal práve včasnej maďarskej minulosti. I zaujatie vlasti sa postupne stalo súčasťou národnej tradície.

V dejinách Maďarov sa obdobím „zlatého veku“¹ stalo obdobie vlády prvého kráľa Štefana, kedy bol založený štát, Štefan sa stal jedným z prvých kráľov v strednej Európe, prijal kresťanstvo, začal budovať správu a cirkevnú organizáciu v krajine, prijal niektoré zákony, symbolizujúc tým jednotnosť a stav pokroku. Počiatky tejto „šťastnej“ éry hľadajú historici aj v predchádzajúcom období tzv. zaujatia vlasti.

Idey pochádzajúce z Francúzska sa v priebehu 18. storočia významne podieľali na pretváraní európskeho myslenia. Osvietenstvo vplývalo aj na budovanie národného povedomia. V období romantizmu sa národný aspekt stal ešte dominantnejším. Vytváranie národného povedomia napomáhal aj školský systém osvietenského absolutizmu: vo výučbe sa dostávala čoraz viac k slovu národná história. Rýchly rozvoj nastal vo vedeckom myslení dovtedy reprezentovanom zväčša vedcami z cirkevných kruhov. V roku 1827 bola zákonom zriadená Maďarská akadémia vied (Magyar Tudományos Akadémia), ktorá od prvého zjazdu v roku 1831 mala aj historický odbor.

Do Karpatskej kotliny sa maďarský kmeňový zväz dostal zo vzdialených oblastí. Ich putovanie a usádzanie sa súviselo okrem iného aj so spôsobom ich nomádskeho života.

Často citovanou anekdotou je v maďarskej historiografii udalosť, ktorá hovorí o tom, ako sa zrodil oficiálny termín ustanovenia osláv tisícročného jubilea zaujatia vlasti, a tým vlastne aj rok príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny. V roku 1882 vláda vyzvala Maďarskú akadémiu vied, aby vedecky určila oficiálny termín, keďže sa chystali oslavy tisícročnej štátnosti. Bol zriadený zvláštny výbor, v ktorom boli významní predstavitelia doby na čele s Arnoldom Ipolyim. Historici sa nevedeli zhodnúť na jednom dátume, a tak predložili možnosti od roku 888 do roku 900. Napokon to bola vláda, ktorá určila za tisícročné jubileum rok 1895. V nasledujúcom roku však parlament zakotvil zákonom ako dobu zaujatia vlasti rok 896. Zmena nenastala na základe vedeckých argumentov, ale z dôvodu, že finančné

1 O mýtoch „zlatého veku“ pozri štúdiu RAOUL GIRARDET, *Mythes et mythologies politiques*, Paris 1986, s. 9–24.

krytie na veľkolepé oslavy sa zabezpečilo až v roku 1896. I na tomto prípade sčasti vidno, že včasná história Maďarov nebola oslobodená ani od politických tlakov.

Názov obdobia sa v maďarskej historiografii viaže k celému radu udalostí a odkazuje na prisťahovanie sa maďarského kmeňového zväzu do Karpatskej kotliny, napriek tomu, že historici i archeológovia sú si zväčša vedomí, že tzv. zaujatie vlasti netrvalo také dlhé obdobie. Obdobie po roku 900, resp. 907, dnes nazývajú obdobím výprav až do roku 970, čiže približne po nástup kniežata Gejzu na kniežací stolec. Keďže v maďarskej historiografii ide o jedno z najvýznamnejších období, venovali tejto problematike veľké množstvo publikácií a zaoberajú sa ním veľmi minuciózne.

Za cieľ mojej štúdie som si stanovila zmapovať postoje zvolených maďarských bádateľov 19. a 20. storočia o zaujatí vlasti Maďarmi a o vzťahoch Maďarov k okoliu, predovšetkým k Velkej Morave a slovanskému obyvateľstvu. Mihály Horváth bol jedným z prvých, ktorý písal o tzv. zaujatí vlasti v maďarskom jazyku (práce jeho súčasníka Benedeka Virága sú vnímané ako populárne-náučné). Károlya Szabóa som si vybrala z dôvodu, že sa v štýle jeho písania do veľkej miery preukázalo zveličovanie dejov spojených so zaujatím vlasti a vnímanie migračného procesu Maďarov ako niečoho ojedinelého v európskych dejinách. Gyula Pauler je prvým autorom, ktorý pristúpil k spracovaniu problematiky po kritickom prehodnotení prameňov. Turkológ Gyula Németh skúmal problematiku vo vzťahu k iným tureckým etnikám. Bálint Hóman a János Karácsonyi pôsobili v období, kedy išlo o udržanie/navrátenie oblastí historickému Uhorsku, ale obohatili túto časť dejín o svoj originálny pohľad. Z obdobia po roku 1945 som nemohla vynechať prácu Erika Molnára, u ktorého sa vyskytuje úplne odlišný pohľad na bádanie o tzv. zaujatí vlasti, možno povedať, že skoro vo všetkom sa zhodoval s predstavami svojich slovenských kolegov. Byzantológ Gyula Moravcsik skúmal problematiku predovšetkým v súvislostiach s udalosťami 9.–10. storočia v Byzancii. No a napokon György Györffy a Gyula Kristó boli osobnosťami, ktoré celý svoj život zasvätili výskumu stredovekých dejín, predovšetkým obdobiu tzv. zaujatia vlasti. Nesnažila som sa o komplexnosť v počte autorov, predsavzala som si byť čo najdôslednejšia v zozbieraní tých ich prác, ktoré sa viažu k téme. Viedlo ma k tomu poznanie, že často sa bádatelia odvolávajú na včasnú prácu niektorého historika, ktorý časom svoje názory zmenil, ale historiografia jeho názorový posun už nezaznamenala. Takto prišlo k viacerým skresleniam nielen v pohľade na názory konkrétneho autora, ale aj na vývoj názorov na danú problematiku všeobecne.

Mnohé pomenovania, či mená sa ustalovali postupne, u jednotlivých autorov sa vyskytujú rozlične, resp. sa odlišne pomenúvajú v slovenskom jazyku ako v maďarskom. Originálne pomenovania či mená som preto uviedla v zátvorke.

Vzhľadom na životný štýl Maďarov v dobe ich príchodu do Karpatskej kotliny i špecifickosť archeologických prejavov v súvislosti s identifikáciou novopríchodiacieho etnika sú kľúčovými zdrojmi poznania pre mnou sledované obdobie hrobové nálezy. S Maďarmi sú spájané jazdecké hroby s výbavou odzrkadľujúcou východný pôvod, prípadne s artefaktmi cudzej proveniencie získanými počas výbojov, ale čiastočne aj hroby tzv. pospolitého ľudu v období po zaujatí vlasti.

Od objavenia prvého hrobu pochádzajúceho z čias príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny uplynulo 176 rokov. Nález pochádzajúci z roku 1834 bol objavený na lokalite v Benepusza, dnes Ladánybene.² Následne bol odkrytý roku 1853 hrob vo Fejérskej župe vo Verebi, ktorého obsah bol sprístupnený o päť rokov neskôr.³ Jazdeckých hrobov, ktoré obsahovali mince západnej proveniencie, bolo postupne objavených čoraz viac. Veľmi významné hroby pochádzajú aj z územia Slovenska – v roku 1868 bol napríklad objavený hrob v Hlohovci,⁴ v ktorom sa nachádzal arabský dirhem z čias panovania emira Nasr ben Ahmeda (dirhem bol razený v rokoch 918–919).⁵ Po ňom nasledovalo odkrytie ďalších hrobov, dokonca i pohrebísk. G. Nagy v roku 1892 vydal dielo, v ktorom je obsiahnutých už 25–26 nálezov, spomedzi ktorých sa nachádzal jeden aj na území dnešného Slovenska – v Zemianskej Olči,⁶ ďalej to boli nálezy zo Stoličného Belehradu – poloha Demkóhegy, Szegedu – poloha Bojarhalom a Nagytereni atď. Počet objavených hrobov bol však pravdepodobne väčší, niektoré nálezy boli totiž odkryté, ale k ich sprístupneniu prišlo len v posledných rokoch. Popri bohatších jazdeckých hroboch prišlo postupne aj k odkrývaniu hrobov, ktoré boli jednoduchšie vybavené.

V hroboch nájdené arabské dirhemy svedčia podľa archeológov o pretrvávajúcom obchode s Východom. Do tejto periódy patrí aj významný depot dirhemov

2 MIKLÓS JANKOVICH, *Egy magyar hősnak – hibetöleg, Bene vitéznek, –ki még a tizedi század elején Solt fejedelemmel, I. Berengár császárnak diadalmos védelemében Olaszországban jelen volt, újonnan felfedezett tetemeiről, s öltözetének ékességeiről*, Magyar Történelmi Társaság Évkönyvei 2/1832–1834, s. 281–296.

3 Nález ako prvý opísal Érdy János, neskôr o ňom informovali GYULA PAULER, SÁNDOR SZILÁGYI (edd.). *A magyar honfoglalás kútfői: a honfoglalás ezredéves emlékére*, Budapest 2000, s. 560–566 (prvé vydanie 1900).

4 KÁROLY MESTERHÁZY, *A magyar honfoglalás kor régészetének ötven éve*, Századok 127/1993, s. 275.

5 JOZSEF HAMPEL, *Ujabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről*, Budapest 1907, s. 531.

6 J. HAMPEL, *Ujabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről*, s. 671–674.

z prvej polovice 10. storočia, ktorý sa našiel v Chuste, dnes Zakarpatská oblasť Ukrajiny.⁷ Podobne ako západné mince, i dirhemy možno nájsť v hroboch s prevrätaným stredom, pričom boli našité na časti odevu, resp. konského postroja. Pre Maďarov mali len hodnotu drahého kovu, no nemohli byť používané ako platidlo.⁸

Významným nálezom, patriacim do tohto obdobia, je nález zo Zemplína. Za jeho objavenie možno ďakovať košickému archeológovi Vojtechovi Budinskému-Kričkovi. Ide o tzv. kniežací hrob s honosným hrobovým inventárom, ktorý v čase publikovania bol ojedinelý temer na území celej Karpatskej kotliny.⁹ Na vyhodnotenie sprístupneného materiálu bol vyzvaný Nándor Fettich. Známy maďarský archeológ sa na prácu podujal a chystal sa uverejniť významný nález v monografickej publikácii. Časť svojho výskumu však už predtým publikoval v rôznych článkoch. N. Fettich dospel k názoru, že hrob patrí otcovi kniežaťa Arpáda – Álmosovi. Domnieval sa tiež, že Álmos nebol obetovaný, ale stal sa obeťou politickej vraždy, t. j. že ho dali zavraždiť Arpád a Kurszán. Články i rukopis pripravovanej knihy boli predmetom viacerých uzavretých diskusií archeológov. Väčšina bádateľov nakoniec názory uvedeného autora podrobila ostrej kritike a odmietla ich.

Dodnes nevyriešeným problémom včasnostredovekých dejín Karpatskej kotliny zostáva identifikácia archeologických pamiatok zaradených Hamplom do 2. podskupiny skupiny B, t. j. pospolitého ľudu, resp. otázka etnicity pohrebísk pospolitého ľudu (tzv. belobrdskej kultúry).

V rokoch 1896–1897 J. Brunšmid objavil v dnešnom severnom Chorvátsku v obci Belo-Brdo pohrebisko, ktoré obsahovalo aj mince arpádovských panovníkov. Podľa miesta nálezu bola pomenovaná kultúra, do ktorej sa začali zaraďovať nálezy aj z iných príbuzných lokalít. Postupne archeológovia spochybnili používanie tohto pojmu, keďže ho nepovažovali za vystihujúci, resp. napríklad István Erdélyi odôvodňuje zbytočnosť používania termínu belobrdská kultúra tým, že vo včasnom stredoveku už vieme na základe písomných prameňov identifikovať

7 ISTVÁN BÓNA, *A magyarok és Európa a 9.–10. században*, Budapest 2000, s. 41–42.

8 LÁSZLÓ RÉVÉSZ, *Emlékezzetek utatok kezdetére. Régészeti kalandozások a magyar honfoglalás és államalapítás korában*, Budapest 1999, s. 155.

9 Bližšie pozri: VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA, *Staromaďarský náčelnický hrob zo Zemplína*, Archeologické rozhledy 1965, s. 309–338. O náleze však, žiaľ, nebola zhotovená presná dokumentácia, ani fotodokumentácia. V spolupráci s Archeologickým ústavom Maďarskej akadémie vied sa momentálne pracuje na znovuprehodnotení tohto nálezu.

obdobie, o ktorom je reč.¹⁰ Označenie nálezov pohrebiská belobrdského typu, belobrdského štýlu alebo belobrdskej kultúry sa objavuje v literatúre dodnes, hoci tento názov treba považovať za pracovný.¹¹ V najnovších prácach bádateľov sa objavuje opis oblastí, kde sa nachádzajú archeologické pamiatky Maďarov už len ako „územie, v rámci užšieho regiónu, na ktorom sa v priebehu 10. storočia nová materiálna kultúra rozšírila,¹² t. j. autor nepoužíva pojem tzv. belobrdská kultúra.

Mihály Horváth (1809–1878)

Z historiografického hľadiska poňal svoju prácu oproti historikom predchádzajúceho obdobia v novšom duchu. Jezuitskí historici Gy. Pray, či I. Katona zozbierali pramenný materiál, ktorý M. Horváth využil pri spracúvaní dejín Uhorska v práci *Magyarország történelme (Dejiny Uhorska)*.¹³ Obdobiu príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny po nástup Gejzu na kniežací stolec sa venoval v prácach syntetického charakteru.

Podľa Horvátha odišli Maďari v roku 889 na výpravu zo svojich sídel, aby si podmanili slovanské kmene žijúce na severe a aby rozšírili hranice svojej vlasti v Atelkuzu. V tomto čase vojská bulharského Simeona vtrhli na územia obývané Maďarmi zo severu a Pečenehovia z juhu, mnohých pozabíjali a ostatných vytlačili smerom na sever. Medzi padlými bol aj Liüntika (Liuntin), čo autor odôvodňuje tým, že následne sa už nespomína v prameňoch. O život prišiel podľa Horvátha pravdepodobne aj Álmos. „Hoci sa Álmos spomína až po Mukačevo [dnešné územie Ukrajiny], ostatné pramene hovoria o tom, že zomrel v týchto priestoroch.“¹⁴ V tomto prípade sa opiera Horváth o kroniku Jána z Turca. O pustošení sa dozvedeli ostatné maďarské vojská, ktoré odišli na výpravu, až od utekajúcich oddielov Maďarov. „Dozvediac sa o tom Arpád a vodcovia, zriekli sa nádeje, aby svoje sídla získali späť od dvoch veľkých nepriateľov; lebo Pečenehovia si tam okamžite postavili svoje šiatre a trvale sa tam usadili.“¹⁵

10 ISTVÁN ERDÉLYI, *A magyar honfoglalás és előzményei*, Budapest 2002, s. 108.

11 Vo väčšine novších prác sa klade pred pomenovanie kultúry označenie tzv., preto uvádzam ďalej názov kultúry i ja v tvare tzv. belobrdská kultúra.

12 PÉTER LANGÓ, *A Kárpát-medence 10. századi emlékegyanak kutatasa mint nemzeti regeszt. Kutatástörténeti áttekintes*, Korall 7/2006, č. 24–25, s. 90: „A régészeti szűkebb régiója az a terület lett, amelyre a 10. században újonnan megjelenő anyagi kultúra kiterjedt.“

13 PÉTER GUNST, *A magyar történetírás története*, Debrecen 2000, s. 182.

14 MIHÁLY HORVÁTH, *Magyarország történelme*, Pest 1860, zv. 1, s. 26.

15 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 26.

Maďari sa teda vybrali smerom na sever. „Hrdý národ,¹⁶ ktorý doteraz nebol ovládaný iným národom, nechcel sa ani teraz stať podriadeným ani Pečenehov ani Rusov, vytýčil si preto získanie novej slobodnej vlasti.“¹⁷ Porazili ich a Arpád sa hneď pustil do dobývania území. Opisuje, ako rýchlo obsadil územia v okolí Kyjeva i samotné mesto. Z Kyjeva boli vyslaní poslovia, ktorí Maďarov jednak poslali, aby nezničili ich mesto, a zároveň im povedali, že radšej nech sa vydajú do oblastí západne od Dunaja: „Táto zem, hovorili, je veľmi pekná a úrodná, je polievaná Dunajom, Tisou a inými riekami, ktoré sú plné rýb. Túto zem obývajú Slovania, Bulhari, Rumuni, ktorých si ľahko podmania.“¹⁸ Horváth sa ešte neďistancoval od predstavy o hunských predkoch. Spomína, že tradícia o Panónii ako o Attilovej (Etele) hunskej krajine žila ešte v starých legendách ľudu, „a keď začuli spomienku o tejto krajine, zmocnila sa ich neodolateľná túžba, aby sa tam nastahovali a obsadili krásnu krajinu ako dedičstvo po Attilovi“.¹⁹

K Maďarom sa podľa Horvátha pridali aj Kumáni, ktorí mali tiež sedem vodcov. O Kumánoch Horváth píše, že podľa výskumov Istvána Horvátha sa v čase písania jeho práce viacerí domnievajú, že Anonymom spomínaní Kumáni, sú totožní s Kabarmi.

Maďari pokračovali v ceste, ďalším mestom, ktoré sa pred nimi pokorilo, bolo mesto Vladimír, následne odišli do Haliče. Aj tu ich vraj očakávali so zdesením a radšej Maďarom otvorili svoje mesto a obdarili ich drahocennosťami.²⁰

Podľa Horvátha po tom, ako si Maďari oddýchni, „Arpád vypravil na cestu oddýchnutý a rôznymi potravinami obložený ľud smerom ku Karpatskému pohoriu. Haličský vodca poslal do predných radov dvetisíc lukostrelcov a tritisíc sedliakov so sekerami a rýľmi, ktorí im kliesnili cestu po horách a lesoch. A takto prešiel putujúci ľud v roku 889 Vereckým priesmykom do dnešnej berežskej župy a prvé miesto, ktoré po toľkej robote a námahe obsadil, bolo Mukačevo.“ Podľa Horvátha tu odpočívali 40 dní. Vodcovia slovanského obyvateľstva, ktoré obývalo tieto oblasti, sa zľakli, a preto sa radšej obrátili k Arpádovi, sami sa mu poddali.²¹

Na základe Anonymovej kroniky predpokladá, že prvým hradom, ktorý Maďari obsadili, bol zemplínsky. Odtiaľto mohli pokračovať v obsadzovaní území.

16 Horváth používa slovo „faj“, ktoré dnes prekladáme ako rasa.

17 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 27.

18 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 27.

19 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 27.

20 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 28–29.

21 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 30.

Po tejto radostnej udalosti Arpád poslal svojich vodcov ďalej – smerom na východ po Ugoču a na juh smerom do Pobodrožia. Slovanské obyvateľstvo sa aj tu bez odporu poddávalo. Rozšíril sa totiž chýr o Laborcovi, ktorý útekem zradil Maďarov, bol však chytený a obesený. Nechceli teda podľa Horvátha Slovania dráždiť Maďarov k nemilosrdným skutkom. Príbeh pokračuje vyslaním poslov Salána k Arpádovi, ktorého mali napomenúť, aby sa nerozširoval za Pobodrožie. Arpád mu odpovedal, že z priateľstva voči Salánovi sa uspokojí s územím po riekú Slaná, chcel však od neho aj „krčah vody a nošu trávy z piesčín Alpáru, aby videl, či je tam taká sladká tráva, ako v jeho zanechanej vlasti [Anonymus píše v Skýtii], a či je taká dobrá voda Dunaja, ako tá z Donu“. Salán bol podľa Horvátha prekvapený, že Arpád chcel od neho tak málo, a územie mu po riekú Slaná prepustil. Arpád viedol ďalej výboje po Matru, cez Hornád až k Tatrám a pri sedmohradských Havašoch vojensky posilnil priemyky.²²

Do roku 890 spadá podľa Horvátha spor s Menuoroutom (Mén-Marót), ktorý však nebol ochotný podriaďiť sa Maďarom, a tak vyslal proti nemu Arpád svojich bojovníkov. Napokon sa Menuorout (Marót) bránil len v okolí rieky Kriš.²³

V druhom roku obsadzovania území sa o Maďaroch dozvedela aj Východofranská ríša (Horváth meno uvádza v tvare németek – Nemci), ktorá mala v tomto čase problémy s veľkomoravským panovníkom – „mocným Svätoplukom“. ²⁴ „Mocný muž, vzdorujúc nemeckým kráľom, vládol od českých, poľských oblastí až k Dráve; prostredníctvom Cyrila a Metoda bol jeho ľud obrátený na vieru, ktorým sa takmer podarilo osamostatniť národnú cirkev od Ríma; ak by mu prišlo šťastie, tak mohol dostať do svojej moci od severu české a poľské dŕžavy, a na juhu – pod byzantskou nadvládou stojace Chorvátsko a Dalmáciu.“ Predpokladá, že sa tu vytvárala obrovská slovanská ríša, ktorá sa snažila „sceliť Slovanov do jedného štátu, do jedného národa“. ²⁵ Horváth je tej mienky, že tým,

22 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 32–33.

23 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 33–34.

24 Na tomto mieste sa zmieňuje o tom, že slovanský vodca Pribina bol v druhom desaťročí 9. storočia pokrstený a vďaka Ludovítovi II. na ľavom brehu Dunaja položil základy Moravy. Dŕžava sa však čoskoro dostala do rúk ďalšieho vodcu – Mojmíra. Pribina, ktorý podľa Horvátha utiekol, mohol z milosti Ludovíta II. založiť opäť slovanské kniežatstvo na pravom brehu Dunaja, v Dolnej Panónii, ktoré sa rozkladalo od Dunaja po Drávu. Horváth spomína aj Rastislava, ktorého vŕaj Svätopluk zvrhol, aby sa sám dostal k moci, a keď po smrti Pribinových synov pripojil k tomuto územiu aj dolnopanónske územia, založil Veľkú Moravu.

25 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 36.

že Maďari prišli do týchto oblastí, zachránili Východofranskú ríšu, pretože po obsadení oblastí západne od Dunaja vyhnali slovanské obyvateľstvo z oblastí Dunaja a „ako klin sa zavrtali medzi slovanské kmene a ich spojenie sa do jedného národa navždy zhatili“. Horváth takýmto svojským spôsobom reagoval na Palackého vetu o rozbití slovanskej jednoty Maďarmi.

Ako prvé spojenectvo Maďarov uvádza spojenectvo s Arnulfom, ktorý sa podľa neho neodvážil zlomiť moc Svätopluka sám, pozval si preto na pomoc Maďarov.²⁶ Arpád vraj s radosťou súhlasil, pretože aj tak mal v pláne rozšíriť svoju moc smerom na západ. Svätopluka nakoniec spolu porazili.²⁷ Svätoplukovu smrť kladie do roku 894. Predpokladá, že medzi jeho synmi nastal nepokoj, čo prispelo k tomu, že Arpád si mohol zachovať obsadené oblasti a posilniť v nich moc. Proti Arpádovi sa podľa Horvátha ohradil Szalán, ktorému niektoré oblasti patrili. Vyslal preto vyslancov k Arpádovi, aby tento stav napravil. V bitke však zvíťazil Arpád.²⁸

V roku 902 bojovali podľa Horvátha maďarskí vodcovia proti Veľkej Morave (Morvák), na pomoc boli prizvaní Bavori. Maďari vraj predpokladali, že aj následne budú naozaj s nimi, ale Bavori si pozvali jedného z maďarských vodco a pri hostine ho zabili. Časť vojska sa vrátila späť.²⁹

Károly Szabó (1829–1890)

Szabó sa tzv. zaujatiu vlasti venoval v štúdiách i v syntetickej práci. Obdobie, do ktorého tieto deje vsadil, nazval obdobím vojvodcov.

Szabó prevzal pozitivistickú metódu práce. Ako aj sám vyznáva, roky zhŕňal pramene. Podľa neho sa predovšetkým byzantským prameňom venovala malá pozornosť a chybou bolo aj to, že dovtedajší autori si ich nečítali v pôvodnom jazyku.³⁰

Dôležitou bola samozrejme aj pre Szabóa otázka okolností, za ktorých prichádzajú Maďari do novej vlasti. Podľa neho sa odohrali dve vojny medzi

26 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 37.

27 Horváth píše, že podľa uhorských tradícií sa zo žiaľu hodil do Dunaja, podľa slovanských tradícií vidiac koniec svojej moci, vbehol do lesa v Podzoborí, kde natrafil na pustovníkov. Odložiac si svoje šaty, prišiel k nim, aby ho prijali medzi seba. Tak sa aj stalo. Iba keď zomieral, prezradil, kým je.

28 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 40.

29 M. HORVÁTH, *Magyarország történelme*, s. 63.

30 KÁROLY SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, Pest 1869, s. VI–VII.

Bulharmi a Maďarmi. Druhú vojnu viedli „v období, kedy táborili Arpádove vojská v hornouhorských oblastiach“. Tu sa opiera o údaje z Anonymovej kroniky.

Szabó predpokladal (ako pred ním mnohí iní autori), že maďarský kmeňový zväz prišiel do oblastí, ktoré „obývali pred päť a pol storočím ich neoblomní pokrvní príbuzní Huni a kde neskôr skoro tri storočia vládli tiež naši mocní príbuzní Avari, a tu si založili slobodnú vlasť, v ktorej sa brojili takmer jedno tisícročie, a pre vlasť svoju krv preliať nikdy neľutujú ani vo vrcholných dňoch svojej slávy, ani neskôr, keď ich opúšťali sily, ale sa nezronili, a to pre vznešené, ba priam osudné poslanie – pre ochranu svätej veci – ústavnej slobody“. ³¹ Ďalšia glorifikácia nasleduje: „Prisťahovanie sa maďarského národa do Európy a ich neustále utváranie si novej vlasti mali hlboký vplyv na svetové dejiny a pre západnú Európu to bolo vyslovene šťastnou udalosťou, pretože od nich odvrátili desný tlak vznikavšej slovanskej ríše.“ ³²

Szabó tvrdí, že prišli Vereckým priesmykom. ³³ Pri ďalšom „sťahovaní“ rieši otázku, ktorým smerom odchádzali z Atelkuzu (Atel alebo Etel-köz). Nesúhlasí s názorom, že sa tak udialo cez sedmohradské pohorie. ³⁴ Nesúhlasí ani s tvrdením, že práve z týchto oblastí poslal Arpád bieleho koňa Svätoplukovi. A nielenže nesúhlasí s udaním miesta, ale nesúhlasí ani s tým, že by boli v legendách, ktoré túto udalosť zachovali, pravdivé údaje. ³⁵

O prvom stretnutí so Slovanmi Szabó píše v súvislosti s vladimírskymi oblasťami, kde vraj podľa Anonyma Arpádove vojská tri dni odpočívali. Cestou do Haliča Arpáda ľud čakal všade s úctou a slovanskí vodcovia mu odovzdávali svojich synov ako záruku mieru. Na jar roku 889 Maďari podľa Szabóa dorazili ku Karpatom – pred vodcami šlo „dvetisíc lukostrelcov a tritisíc slovanských sedliakov so sekerami, ktorí pred nimi vyrubovali les, za nimi idúc ich rodiny, a nespočtené množstvo dobytky“. ³⁶

Maďari podľa Szabóa nenarazili na odpor pri obsadzovaní oblastí po Dunaj. Ba „gemerský a novohradský Slovania, voči ktorým sa maďarskí vodcovia chovali ľudsky, dobyvatel'ov privítali peknými slovami, ich vodcov aj obdarili, ich vôľu

31 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 3.

32 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 4.

33 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 61–62.

34 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 50.

35 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 51.

36 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 61.

oddane prijali, svojich synov dali ako ručiteľov, a sami sa dali do služieb do vojsk pod maďarskou zástavou³⁷.

Podľa Szabóa obsadením Nitry tu zaniklo slovanské biskupstvo založené Svätoplukom. Tunajší biskup nemeckého pôvodu Wiching vraj utiekol ešte predtým, ako Maďari dobyli hrad, a to k Arnulfovi.³⁸

Podľa Szabóa po obsadení Nitry sa dostali do rúk Maďarov aj hrady ležiace v okolí Váhu a určuje tu západné hranice obsadených území: „Celý kraj až po rieku Morava, kde Szoárd a jeho druhovia určili hranice krajiny, sa dostali pod zodpovednosť Arpáda.“³⁹ Niekoľko vzbúrencov bolo vzatých na Arpádov dvor. Arpád ich oslobodil, ale aby sa viac nevzpierali, usídlil ich do vzdialených oblastí. Veľká časť územie dnešného Slovenska [Felföld] bolo teda podľa Szabóa obsadené za krátky čas a len s malým krviprelieváním. Toto územie „zostalo v držbe starého slovanského obyvateľstva, ktoré sa samovoľne podriadilo: na nížinatých územiach a v širokých údoliach sa uskutočnilo aj početné maďarské usídľovanie“. Dokonca Szabó predpokladá, že po úspešnom výboji v roku 892 „Arpád dobyl celé Horné Uhorsko“.⁴⁰ Oblasti medzi Dunajom a Tisou Arpád obsadil podľa Szabóa v roku 893.⁴¹

Podľa Szabóa si Arpád podmanil medzi rokmi 889 a 895 „maďarskú vlasť od Karpát k Jadranskému moru, od sikulských hôr po rieku Moravu, s výnimkou časti územia chazarského vodcu Maróta v Bihari“.⁴² Týmto sa ukončilo podľa Szabóa „dobývanie celého Uhorska. Na brehoch Dunaja a Tisy, kde po páde Avarskej ríše neboli schopní utvoriť ani Germáni ani Slovania životaschopný štát, bola založená uhorská ríša“.⁴³ Medzi Slovanmi a Germánmi vznikali v 9. storočí na východnej hranici nemeckej ríše neustále rozbroje, ktorých pôvodcovia boli podľa Szabóa moravskí Slovania. Z dôvodu dlhotrvajúceho nepriateľstva Slovania pomohli každému, kto chcel Nemcov napadnúť. Prejavilo sa to podľa Szabóa aj v roku 892, keď „Moravania radšej prešli na stranu okolie dobývajúcich Maďarov, ba dokonca popreli svoje kresťanstvo a pod zástavou Maďarov pomáhali v búraní zadunajských kostolov“.⁴⁴ Szabó spomína list sal-

37 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 78.

38 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 80.

39 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 80.

40 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 81.

41 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 85.

42 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 100.

43 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 102.

44 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 108.

zburského biskupa Thietmara, v ktorom je reč o tom, že Slovania šli do boja s Maďarmi „za peniaze“, a porušili tým katolícku vieru, keď prisahali na psa, vlka či iného pohanského boha.⁴⁵ Podľa Szabóa to mohlo byť pre obyvateľov Veľkej Moravy⁴⁶ snažiacich sa o slobodu ponižujúce, keďže už počas vlády Metoda mali samostatnú cirkev.⁴⁷

K. Szabó spomína aj udalosť, keď Maďari pomohli Veľkej Morave po tom, ako Svätoplukove územie dobýjali okolo roku 900 bavorské vojská spolu s Čechmi. „Na túto výpravu priam ako odvetu nasleduje vpád Maďarov do východného pohraničného grófstva a cez Enns do vnútra Bavorska.“⁴⁸

O výprave v roku 902 hovorí, že v jednom z prameňov – Herimannus Augiensis – sa nespomína ako v *Annales Alamannici* víťazstvo Maďarov nad Veľkou Moravou, ale pravý opak. Túto možnosť Szabó vylúčil, argumentujúc, že Veľká Morava už nemohla byť taká silná, aby vojská Maďarov porazila.⁴⁹

V roku 905 alebo 906 skoncovali podľa Szabóa maďarské vojská s bývalou ríšou Svätopluka. „O smrteľnom údere, ktorý dali v koncoch sa zviňajúcemu štátu Maďari, historiografia nepodáva rozhodný údaj.“⁵⁰

Opis bitky pri Bratislave je u Szabóa citovaný z Aventina, spája sa s rokom 907 a dozvedáme sa, že trvala tri dni.⁵¹ Maďari tým získali oblasti poniže rieky Enns až do vlády vodcu Gejzu.⁵²

Gyula Pauler (1841–1903)

Pauler je považovaný za jedného z najvýznamnejších predstaviteľov pozitivizmu. Sám sa k nemu prihlásil v niekoľkých štúdiách. Názory o príchode Maďarov vyjadril v syntéze, ale aj v niekoľkých štúdiách. Stal sa jedným z vydavateľov prameňov k tzv. obdobiu zaujatia vlasti.

„Maďarský národ prešiel koncom roka 895 Vereckým priesmykom do oblastí Tisy, Mukačeva a Užhorodu.“ Spolu s Arpádóm šli aj Előd, starý Álmos a ďal-

45 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 109.

46 Szabó meno uvádza v tvare Morvák = Moravia.

47 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 111.

48 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 126.

49 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 131.

50 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 134.

51 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 149–150.

52 K. SZABÓ, *A magyar vezérek kora. Árpádtól szent Istvánig*, s. 155.

ší maďarskí vodcovia:⁵³ Kend, Ond, Taš, Huba, s novšou výslovnosťou: Hoba a Tuhutum alebo Tétén, tzv. „sedem Maďarov“.⁵⁴ Maďari sa vtedy usadili najmä v oblasti Hornej Tisy, kde žili zvyšky Avarov, Bulharov a menšie slovanské kme-ne. Následne sa dostali do (dnešného rumunského) Barcău. Podľa Paulera mohli mať Maďari 210 000 – 216 000 ozbrojencov.⁵⁵

Pauler predpokladal, že pri príchode Maďarov „už vtedy ‚silný‘ Svätopluk, ‚postrach susedov‘, ‚najmúdrejší a najprefikanejší muž svojho ľudu‘, ‚krvilačný vzbúre-nec‘, ako ho nazývajú nemecké legendy, nežil“. Zdôraznil, že nepredpokladá, že by Maďari už za života Svätopluka obsadili „podkarpatské horné Uhorsko“, t. j. väčšinu územia dnešného Slovenska. Pauler tiež spomína, ako rozdelil Sväto-pluk pred smrťou moc medzi svojich synov.⁵⁶

Predpokladal, že Svätoplukova ríša sa nachádzala na východ od Zadunajska, Ráby a Balatonu. O územiach, ktoré Svätopluk ovládal nad Dunajom, možno hovoriť podľa Paulera len v súvislosti s cirkevným usporiadaním. Uvádza aj rozlohu Metodovho arcibiskupstva, ktoré sa podľa autora začínalo v „dnešnom Uhorsku“ pri prameni Visy, v okolí Jablunkovského priesmyku a rozširovalo sa pozdĺž pravej strany Váhu smerom na juh. Nitrianske biskupstvo sa rozširovalo na územia, nad ktorými Svätopluk zvíťazil a obrátil ich na vieru.⁵⁷

Neskôr svoje poznatky o rozlohe a osudoch Veľkej Moravy doplnil. Zatiaľ čo na Morave došlo k rozporom medzi Svätoplukovými synmi, Maďari zaútočili na oblasti medzi Dunajom a Tisou, ktoré boli v područí Moravy a obývali ich Obodriti. Obsadili aj územia po Sriemsko, ich ľud si podrobili, a kto im nehol-doval, ušiel k Bulharom alebo Chorvátom.

Pauler teda na základe správ Konštantína Porfyrogeneta o dvoch Moravách predpokladá, že aj „južná“ Malá Morava bola pod správou „severnej“ Veľkej Moravy.

Následne Maďari útočili smerom na východ, a to proti zadunajským Bulha-rom, s ktorými zvedli neľahké boje a obsadili ich krajinu po Oršovu (dnes v Ru-munsku). Podľa Paulera, keď sa Arnulf dozvedel o maďarsko-bulharskej vojne, zveril Panóniu do správy kniežaťa Braslavovi spolu s Mosaburgom.⁵⁸ Po tom, ako

53 Pauler meno uvádza v tvare vajdák (vajdovia).

54 GYULA PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, Budapest 1900, s. 34.

55 GYULA PAULER, *A magyarok megtelepedéséről. Második közlemény*, Századok 1877, s. 497.

56 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 34.

57 GY. PAULER, *A magyarok megtelepedéséről*, s. 384.

58 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 35.

odišli na výpravu do Itálie, Arnulfom poverení Liutpold a Aribo zaútočili v roku 898 „proti nenávideným Moravanom“. Pomáhali Svätoplukovi II. ako jeho spojenci v boji proti jeho staršiemu bratovi. Pauler predpokladá, že v priebehu rokov 898–899 napadli ešte raz Moravu a pustošili tu ďalej. V tomto čase vraj došlo k uzavretiu spojenectva medzi Bavormi a Maďarmi za účelom neútočenia na ich ľud v západných častiach od Dunaja. Pauler tu spomína, ako Maďari prisahali podľa pohanského zvyku „na vlka, psa, ktorého rozpolili, a Bavori, keď aj skutok neopakovali, vypočuli si ho a ako pokorní kresťania ho prehliadli“.⁵⁹

Keď sa Maďari vracali z výpravy z Itálie, do počuli sa o Arnulfovej smrti, nebáli sa porušiť zmluvu a spustošili veľkú časť Panónie. Následne sa podľa Paulera v polovici roku 900 „celý maďarský národ“ dal do pohybu, prekročil Dunaj a po krátkom čase bez výraznejšieho odporu obsadil Dolnú Panóniu po Ráb, riekou Répce a oblasti na juhu po chorvátske vrchy, po Kapelu (v dnešnom Chorvátsku). Podľa Paulera sa v oblastiach Chorvátska ešte neusadili. Za pravdepodobné však pokladá, že ani tieto oblasti už vtedy neboli celkom nezávislé od Maďarov.⁶⁰

Oveľa dôležitejšie podľa Paulera bolo, že obsadili iné územia západne od Dunaja, kam prišla veľká väčšina ľudu, aj Arpád. Sídlo Arpáda nemohlo byť iné, ako starobylé, vznešené sídlo „v starej rímskej Herculii“, neďaleko Stoličného Belehradu. Pauler predpokladá, že jeho rod sa odtiaľto rozšíril smerom na západ po Vespřím, do lesnatých oblastí Bakonyu a sčasti do močaristých rovinatých oblastí.⁶¹ Pauler hneď aj zaľudňuje obsadené oblasti – Kabari podľa neho obsadili okraje „novej vlasti“, „kutrigursko-hunské“ pozostatky obyvateľstva a tiež bulharskí Kumáni obsadili podľa neho územie od Zemplína cez Borsod a Heves. Na juhu od západných častí od Dunaja po Drávu a Sriem bývali Kozári, na východe v oblasti Biharu a Szabolcsu Bulhari alebo Sikuli. Túto oblasť podľa Paulera čoskoro osídlil jeden zo „siedmich Maďarov“ – Tuhutum alebo Tétén. S podrobenými obyvateľmi zaobchádzali podľa Paulera rozlične – „niektorých zotročili, niektorých si ponechali v osadách, a tí im holdovali alebo vykonávali pre nich rôzne služby“.⁶²

V roku 899 Bavori opäť vpadli na Veľkú Moravu (Moravu), v roku 900 zas, a to za pomoci Čechov. Podľa Paulera ponúkli obyvateľom Veľkej Moravy mier, ale tí ho odmietli. „Ale Bavorov prešla chuť, aby iným ubližovali, keď teraz

59 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 36.

60 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 36–37.

61 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 41.

62 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 42–43.

strácali Dolnú Panóniu.“ V roku 901 Maďari vtrhli do Korutánska. V roku 902 pustošili na Veľkej Morave, porazili ju a „zdá sa, že okolie Váhu a územie od Nitry hore po Veľkú Moravu sa vtedy dostalo do ich moci; údolie Nitry, Matúšova zem sa stala maďarským sídlom; ale Maďarom zostali aj početné slovanské osady a hrady“. ⁶³ V roku 903 bojovali s Bavormi, následne v roku 904 bol vodca Kurszán Bavormi, ktorí ho pozvali na hostinu a predstierali priateľstvo, chladnokrvne zavraždený. Táto rana však Maďarov podľa Paulera nezaujíjala. V roku 906 sa rozpadla Veľká Morava. ⁶⁴

Po smrti Arnulfa sa jeho nástupca Ľudovít rozhodol, že zaútočí na Maďarov. Stalo sa tak v roku 907. K stretu Bavorov a Maďarov došlo pri Bánhide 6. júla 907, v ktorom Maďari vyhrali. ⁶⁵ Následne Bavori „ponechali Maďarom nielen Dolnú Panóniu, ⁶⁶ ale opustili aj oblasti Hornej Panónie a Východnú marku a ustúpili za riekou Enns. Maďari sa však veľmi neponáhľali, aby sa usadili na ich miestach. Obsadili pravdepodobne len oblasť Fertő (...) oblasti, ktoré sa nachádzali za týmto krajom boli len pustatinou.“ ⁶⁷

„Horné Uhorsko tvorili vtedy zväčša lesy. [...] Štátny život sa nikde ešte nerozvinul; len v okolí Nitry a Zadunajska bolo niečo také, čo sa dá štátom nazvať. A tu, vo Veľkej Morave, Maďari pustošili ohňom i mečom a najväčšiu časť obyvateľstva rozsiedlili alebo vyhubili.“ Tu nájdeného obyvateľstva teda podľa Paulera nemohlo byť viac ako 500 000. ⁶⁸

János Karácsonyi (1858–1929)

Príchodom Maďarov i predchádzajúcim obdobiam sa Karácsonyi venoval aj v samostatnej monografii. Zamýšľala sa pritom nad pojmom, ktorý použil pre obdobie príchodu Maďarov. „Prečo som napísal do nadpisu slovo *zakladanie vlasti* [*honalapítás*]? Prečo som nenapísal zaujatie vlasti? pýtajú sa možno mnohí, veď obdobie medzi rokmi 896 a 997 nazvali naši historici zaujatím vlasti a podľa nich poznali toto obdobie zaujatím vlasti synovia uhorského národa.“ Podľa

63 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 43–44.

64 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 44.

65 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 45.

66 Južná časť dnešného západného Maďarska, resp. bývalá Panónia, používaný názov je aj Zadunajsko.

67 GY. PAULER, *A magyar nemzet története szent Istvánig*, s. 46.

68 GY. PAULER, *A magyarok megtelepedéséről*, s. 499.

Karácsonyiho má však slovo *honfoglalás* [hon= vlasť, foglalás = zaberanie], resp. druhá časť slova – zaberanie – násilný odtieň. „Použitie takéhoto slova znázorňuje príchod Maďarov do ich dnešnej vlasti tak, ako keby museli zviest krvavé bitky s inými etnikami a vyhubiť, či vyhnať bývalé obyvateľstvo.“ Zmieňuje sa, že uhorskí historici si mohli takto predstaviť príchod maďarského kmeňového zväzu v čase krížiackych výprav, ale je už potrebné zvoliť iný prístup.⁶⁹

Podľa Karácsonyiho v lete roku 896 dochádza k obsadeniu Veľkej dunajskej kotliny. Za miesto prechodu však nepovažuje Verecký priesmyk; podľa Karácsonyiho to napísali kronikári, ktorí nevedeli, že Maďari sa najskôr usadili v oblasti Dolného Dunaja, v oblastiach okolo rieky Maroš a Kriš a dali sa ovplyvniť výpravami Gejzu II. a Bela III.⁷⁰ Karácsonyi predpokladal, že hneď v roku 897 (alebo v roku 898) prekopčili Dunaj a niekde v oblasti Belehradu získali od Bulharov oblasť medzi Dunajom a Sávou, t. j. „dnešné oblasti žúp Sriem a Virovitka“. Karácsonyi uvádza, že túto skutočnosť dokazuje aj Konštantín Porfyrogenetos vo svojej práci. Bulhari však podľa Karácsonyiho „na držbu tohto územia (...) nemali právo“. Predpokladá, že územie medzi Sávou-Dunajom a Drávou vždy patrilo k Panónii. Z týchto oblastí viedli v roku 899 Maďari výpravu do Itálie (Olaszország). Ako samozrejmosť opisuje Karácsonyi, že i napriek tomu, že vojská boli v Itálii, po Arnulfovej smrti sa vrátili a obsadili časť Panónie na východ od vrchov Vértes-Bakony. „Táto oblasť nebola husto osídlená a okrem toho Maďari považovali za oprávnené, aby si tieto územia pripojili k svojej novej vlasti, a to za pomoc, ktorú poskytli Arnulfovi.“⁷¹

Ako prvé Karácsonyi zdôrazňuje, že nemožno hovoriť o návrate Maďarov do Karpatskej kotliny, pretože „v roku 896 prichádzajúci Maďari nevedeli a ani nič nechceli vedieť o ich príbuznosti s Hunmi alebo Avarmi. Nemohli sa pokladať za potomkov ani dedičov Attilu ani Bajana.“⁷²

Hoci podrobne opisuje deje odohrávajúce sa na Veľkej Morave koncom 9. storočia, nesúhlasí s tvrdením, že by Slováci boli potomkami Svätopluka. Tvrdí, že: „Nemali sme problémy so Slovákmi [szlovák-tótokkal] do tej doby, kým sa nešťastný,

69 JÁNOS KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, Oradea-Mare-Nagyvárad 1925, s. 3.

70 JÁNOS KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, Mariabesnyő-Godolló 2009 (prve vydanie vyšlo v roku 1921; pred týmto vydaním niesla kniha názov *A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpátoktól le az Adriáig*, Nagyvárad 1916), s. 461, s. 13–14.

71 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 14.

72 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 5.

hrozný omyl neudomácnil v dušiach ich vodcov, že oni sú tu starší, že sú Svätoplukovými potomkami.“ Podľa Karácsonyiho to zapríčinili iba vodcovia a „dávna láska sa zmenila na nenávisť“. Slováci podľa neho „nemajú príčinu, nemajú právo, aby sa sťažovali, ale práve naopak, môžu dávať len vďaka maďarskému národu. Pretože iba ich príchod do Uhorska a láska maďarského národa k slobode a spravodlivosti zachránila ich národnosť. V Sliezsku by sa stali Nemcami, na Morave Čechmi. Maďarský národ dal jednotlivým príslušníkom Slovákov nielen živobytie, ale tiež šľachtické práva v takom rozsahu, že je málo národností, z ktorých by boli toľkí pozdvinutí do šľachtického stavu a tak sa mohli zúčastniť na riadení krajiny.“⁷³

Práve tento Karácsonyiho názor podľa mňa zapríčinil, že v práci z roku 1921 (resp. 1916) sa zmieňuje o Moravanoch a Morave v inom svetle ako v neskoršej práci z roku 1925. Posun je natoľko markantný, že nešlo spojiť, podopíňať včasnejšie názory neskoršími, preto ich uvádzam oddelene.

V staršej práci predpokladá, že nesvornosť Moravano-Slovanov voči iným i medzi sebou zapríčinila, že Maďarom sa podarilo obsadiť „aj územia na ľavom brehu Dunaja, od Hronu po Bratislavu a Malé Karpaty a podarilo sa im aj týmto smerom dosiahnuť prirodzené hranice“.⁷⁴ Podľa Karácsonyiho Svätopluk (Szentepolk) sám prispel k zániku Veľkej Moravy (moravsko-slovanského kniežatstva), a to tým, že dal synovi Mojzírovi prvenstvo nad bratmi. „Keď prišli Maďari do vlasti, Moravano-Slovanom neublížili.“ Keď sa Mojmír II. a jeho bratia pohnevali, Svätopluk II. utiekol k Bavorom a prosil ich o pomoc proti bratovi. Mojmír II. sa obrátil na Maďarov. Vyhral Mojmír so svojimi spojencami. Bavori v roku 899 opäť napadli Veľkú Moravu kvôli Svätoplukovi, aj vtedy sa Mojmír II. utiekol k Maďarom, ale tí mu mohli poslať len menšie vojsko, keďže väčšina bola na výprave v Itálii. Karácsonyi tiež spomína, ako si obyvatelia Veľkej Moravy (Moravano-Slovania) ostrihali vlasy, aby vyzerali tak hrozivo ako Maďari, a tak vpadli do západných častí od Dunaja. Po ich pustošení tu vraj nezostal ani jeden kostol neporušený. V nasledujúcich rokoch Mojmír II. požiadal rímskeho pápeža o arcibiskupa a biskupov, ktorých mu pápež aj poslal. Keďže sa po tomto úspechu cítil podľa Karácsonyiho istejším, nevyhovel prosbám Maďarov. „Preto sa Maďari stali nepriateľmi a v roku 902 ich napadli, ale utrpeli prehru. Nemci však nechceli znášať moravsko-slovanské kniežatstvo. Tvrdili, že si tieto územia vybojovali ich predkovia od Avarov, a preto majú naň právo oni.“ V roku 905

73 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 25.

74 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 14.

zaútočili preto na obyvateľov Veľkej Moravy (Morva-szlávokra). Tento útok sa im podľa Karácsonyiho podaril a Veľká Morava zanikla, „o to viac, že časť Moravano-Slovanov dobrovoľne holdovala Maďarom. Ostatní sčasti odtiahli na sever a spojili sa s bielymi Chorvátmi a časť ušla k Bulharom po Dunaji.“⁷⁵

„Medzi spojencami, ktorí uzavruť spojenectvo na rovnakú korisť, môžu ľahko nastať nezhody. Tak sa to stalo aj v prípade rozdelenia moravsko-slovanského kniežatstva Maďarmi a Nemcami.“ Bavori chceli podľa Karácsonyiho vytlačiť Maďarov z juhovýchodných častí západných území od Dunaja. Lenže niekde pri rieke Rábe utrpeli „obrovskú prehru“. Táto bitka zabezpečila Maďarom aj tú časť západných území od Dunaja, „ktorá ležala medzi pohoriami Bakony a Viedenským lesom, a tak bolo ukončené zaujatie vlasti“.⁷⁶

Jednotlivé časti územia západne od Dunaja mali v držbe podľa Karácsonyiho slovanskí vodcovia, ako napríklad Pribina (Privina): „Túto državu si nevedeli udržať ani proti útokom Moravo-Slovanov, sami sa priznávajú, že v roku 899 ju spustošili Moravo-Slovania. Nebola to teda taká časť štátu, na ktorú sme mali úplné historické právo a stratou ktorej sa znížil počet ich národa alebo stratil živobytie.“ O obyvateľoch Veľkej Moravy píše, že splynuli s Maďarmi, a práve Maďari nosia v sebe ich jazyk. Karácsonyi zdôrazňuje, že Maďari sú dedičmi veľkomoravských tradícií a tiež že Slovania neprijali Maďarov pri ich príchode nepriateľsky.⁷⁷ V neskorších dielach sú už maďarsko-slovanské vzťahy podané v inom duchu.

Podrobne opisuje slovanské kniežatstvá, ktoré v 9. storočí vznikli „na území budúceho Uhorska“: Marahaniu alebo Moraviu,⁷⁸ ktorej centrum je Devín a obývajú ju južní Slovania. Dolnú Moravu,⁷⁹ kde vládol Mojmir, Rastislav a Svätopluk. Tretou Slovanmi obývanou oblasťou bolo podľa Karácsonyiho Zadunajsko, s centrom v okolí Balatonu, kde sa presťahoval Pribina. Podobným menším vodcom bol Veszprém, ktorý staval veszprémsky hrad a zaľudňoval oblasti južne od Tihanyu. Ďalšie slovanské kniežatstvo vznikalo v okolí Ostrihomu so sídlom v Ostrihome alebo Vyšehrade. Aj územie medzi Drávou a Sávou chceli obývať Staroslovieni, „ktorí samých seba nazývali Slavóncami alebo Slovincami“. Pred-

75 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 15.

76 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 15.

77 J. KARÁCSONYI, *Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez*, s. 24.

78 Pravdepodobne ide o Veľkú Moravu, o ktorej hovoríme dnes.

79 Pravdepodobne ide o nepokrstenú Moravu, ktorú spomína Konštantín Porfyrogenet. Inokedy Karácsonyi hovorí o Dolnej Panónii.

pokladá, že tam vládol Ľudovít, po ňom Ratimír, „potomkami ktorého boli vyššie spomínaní Pribina a po jeho smrti jeho syn Kocel. Tu žijúcich Slavóncov viedol v rokoch 880–896 Braslav (Barasló), ktorý si získal takú priazeň u Nemcov, že mu odovzdali v roku 896 aj správu nad zadunajskou Panóniou.“⁸⁰ Predpokladá však, že najväčšia časť budúceho Uhorska v 9. storočí nebola obývaná!⁸¹ „Keďže tu vlastne skoro nikoho nenašli,“ autor z toho dedukuje, že nemali ani koho vyhubiť. „Zopár gepidských a staroslovienských rodín, ktoré žili skryté v horských a bažinatých oblastiach, nekládlo odpor, ale ani Maďari nevyhubili tento ľud, ale vo vtedajších pomeroch spravili nezvyčajný skutok – ušetrili ich a za isté protislužby ich nechali žiť na svojich miestach.“ Viedlo to dokonca podľa Karácsonyiho k splnutiu: „stali sa členmi maďarského národa“, podobne ako Kabari.⁸²

Karácsonyi spomína roztržku Mojmíra II. a Svätopluka II. po Svätoplukovej smrti v Dolnej Morave. Jeden z vojvodcov Mojmíra si zobral na pomoc jedno maďarské vojsko, prešli cez Dunaj a obsadili západné územia od Dunaja až po Viedenský les. Vojská vypálili osady a kostoly a tam žijúce obyvateľstvo sčasti pozabýjali alebo sa z nich stali zajatci. Zmieňuje sa tiež, že Slovania si oholili hlavy, aby sa podobali Maďarom a aby bolo pustošenie im pripísané. Spravili tak aj preto, aby domáce obyvateľstvo nepovedalo, že kresťania bojujú proti kresťanom, a tiež preto, aby domáce obyvateľstvo ešte viac nalakali.“ Západné územia od Dunaja si potom podľa Karácsonyiho rozdelili: „Moravskí Slovania získali oblasť na severozápad od pohoria Bakony a Vértes až po Viedenský les.“ Maďari získali Dolnú Panóniu.⁸³

Karácsonyi spomína tiež prosbu Mojmíra II. o pomoc smerovanú k Maďarom, a to v boji proti Bavorom v roku 900. Predpokladá, že Maďari mu vyhovelí a poslali mu tri vojenské jednotky. Spor medzi Moravanmi a Bavormi sa skončil uzavretím mieru. „Mojmíra II. teda spravili Maďari veľkým pánom.“ Karácsonyi tiež uvádza, že ak sa chcel stať Mojmír II. samostatným vládcom, musel si zriadiť aj samostatnú cirkev. V záujme toho vyslal vraj v rokoch 898 a 899 k pápežovi vyslancov. Ten Mojmírovi II. vyhovel, vysvätil kňazov Benedikta a Daniela za biskupov, Jána za arcibiskupa a v Dolnej Morave zriadil biskupstvo.⁸⁴ Keď bol

80 JÁNOS KARÁCSONYI, *A magyar nemzet őstörténete 896-ig*, Oradea-Mare-Nagyvárad 1924, s. 89–92.

81 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet őstörténete 896-ig*, s. 92.

82 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig*, s. 6.

83 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig*, s. 10–11.

84 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig*, s. 12.

Mojmír II. na vrchole svojej moci, oľutoval podľa Karácsonyiho, že dal Maďarom Dolnú Panóniu, a chcel si ju získať späť. „Vybral sa teda v roku 905 so svojím vojskom z oblastí dnešného Győru do Ostrihomu proti Maďarom. Maďari ho však ľstôu zľákali pri starom Bregetiu, na juh od Szőnyu, a porazili ho.“ Podľa Karácsonyiho porazili len západnú časť Dolnej Moravy. Na Mojmirovo meno sa časom zabudlo, a preto neskorší kronikári uviedli na mieste tejto bitky Svätoplukovo meno.⁸⁵ Maďari následne obsadili Hornú Panóniu, oblasti medzi riekou Moravou a Hronom a tiež severné oblasti nad Dunajom. Po páde Mojmíra II. sa jednotlivé územia jeho ríše „dostali do rúk menších hradných pánov a rodov žijúcich v tesnom zväzku“. Podľa Karácsonyiho bývalí prívrženci Svätopluka II. sa snažili zachrániť, čo sa dalo. Následne vyzdvihuje, ako sa správali Maďari: „Neboli nepriateľskí voči Slovanom, pretože potrebovali robotné ruky, a ako bude vidno, čoskoro sa spojili aj s inými Slovanmi. Srdečne prijali teda hold moravských Slovanov a niektoré veľmožské rodiny aj nechali na svojich statkoch, ako napríklad Bogát-Radvanyovcov, Szalókovcov v Zadunajska a rody Hont-Pázmányovcov a Divékyovcov na druhej strane Dunaja.“⁸⁶

Po páde Mojmíra II. sa obyvateľstvo podľa Karácsonyiho rozprchlo k Bulharom, Chorvátom a sčasti aj k Maďarom. Predpokladá, že medzi Maďarmi zostalo okrem veľmožov hlavne jednoduché obyvateľstvo, ktorému bolo podľa jeho názoru jedno, komu slúžili, „lebo tí ho nerušili v starej viere ani zvykoch“.⁸⁷

V roku 904 rokovali Maďari s Bavormi o územiach v Dolnej Panónii a jej hraniciach. Maďari vyslali do Bavorska Kurzsána (Kusaly). Počas rokovaní sa natoľko pohádali, že maďarského posla zabili. V dňoch 5.–6. júla 907 v bitke pri Bratislave Maďari nad Bavormi zvíťazili a „maďarský národ sa vo svojej vlasti definitívne usadil“.⁸⁸

Splynutiu „moravských a panónskych Slovanov“ s maďarským obyvateľstvom venuje Karácsonyi celú kapitolu.⁸⁹ O ich splynutí svedčí podľa neho aj príklad vodcov Bogáta a Durcsáka, ktorí boli zástupcami slovanských veľmožov pripojených k Maďarom.

Karácsonyiho pomenovanie pre tzv. dobrodružné výpravy znie doslovne vojenskej podujatia maďarských rytierov,⁹⁰ pričom zdôrazňuje, že neboli dielom celého

85 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 13–14.

86 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 14.

87 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 27–28.

88 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 14–15.

89 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 21–28.

90 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 29.

maďarského etnika, pretože vodcovia si nevyžiadali súhlas každého Maďara. Podľa neho ani sláva, ani hanba získaná na jednotlivých výbojoch nepatrila celému etniku. Opäť teda nesúhlasí s používaním označenia dobrodružné výpravy ani lúpežné výpravy.⁹¹

O prehre pri Augsburgu sa vyjadruje v tom zmysle, že hoci priniesla Maďarom veľký smútok, ich silu a odvahu nezlomila. Príčinu, pre ktorú sa Maďari od tých čias neobjavili na území „Nemeckej ríše“, opäť nepripisuje Maďarom, ale skutočnosti, že ani jeden „nemecký gróf“ sa neodvážil postaviť proti hlave nemeckej ríše, a preto si nepozvali na pomoc ani maďarských vojakov.⁹²

Na poslednú výpravu sa Maďari vydali podľa Karácsonyiho v roku 969, keď ich byzantský cisár požiadal o pomoc proti Bulharom. Bitka sa však skončila tak, že maďarské vojská ustúpili a vrátili sa domov.⁹³

Bálint Hóman (1885–1951)

Hóman sa venoval viacerým oblastiam histórie. Zopár štúdií venoval aj usádzaniu sa Maďarov. K zužitkovaniu týchto výsledkov prišlo v syntéze, ktorú autori nenazvali dejinami Uhorska, nakoľko prišlo k územným stratám v tomto období, ale spolu s Gyulom Szekfűm, inak vplyvným konzervatívnym historikom, nazvali syntézu Uhorskými dejinami, nakoľko sa v nej venovali histórii celého historického Uhorska.

Príchod Maďarov do Karpatskej kotliny kladie na jeseň roku 895, pričom podľa neho prichádzajú spolu so ženami, deťmi a sluhami. Álmosovmu obetovaniu v tejto chvíli odchodu pripisuje kúzelnú moc: „V predvečer veľkého skutku – podľa starého zvyku – sa obrátili s obetou na svojho Boha. [...] Obetovali Álmosa, aby sa jeho kúzelná moc, múdrosť a odvaha nastahovala do duše jeho syna a učinila tak mladého kniežaťa schopným na splnenie úloh.“ Hómanov text je plný emotívnych vyjadrení o „novej vlasti“, čo je spôsobené jednak tradíciou, ale podľa môjho názoru aj dobou, v ktorej písal o týchto udalostiach, keď dochádza k roztriešteniu kedysi získaných oblastí. Maďari sa podľa jeho slov rozhodli „obsadiť roky hľadaný nový domov“. Arpád sa vydal na cestu po vykonaní obety z údolia hornej Tisy. „Do srdca vlasti“, ako píše, nevstúpil naraz celý kmeňový zväz, ale iba časť, podľa Hómana asi tri kmene.

91 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 29.

92 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 60.

93 J. KARÁCSONYI, *A magyar nemzet honalapítása 896–997-ig.*, s. 65.

Hóman predpokladá, že etniká, ktoré stretávali počas migrácie, vzdávali prichádzajúcim Maďarom hold. Stalo sa tak v prípade bulharských i slovanských sídel na pravom brehu Tisy. I keď niet presných písomných správ o obsadzovaní jednotlivých oblastí, Hóman predpokladá celkom konkrétny postup: „Vojská vzali do svojho majetku veľkú nížinu po Kriš a popri rieke Samoš sa dostali k mestu Kluž a do oblasti Gyalu a zobrali z rúk Bulharov aj solné bane. Ďalšie vojsko sa dostalo údolím riek Rima, Zadva, Ipeľ a Hron po zvolenský les a následne sa dostali cez rieku Nitru až po Žitný ostrov.“ Ďalšie vojská sa blížili podľa Hómána od Sedmohradska s pripojivšími Sikulmi a dostali sa po údotie rieky Maroš, obsadili oblasti medzi Dolným Dunajom – Tisou a Marošom, následne biharské lesné oblasti a prekračiac Dolnú Tisu sa dostali až k Dunaju. Hóman predpokladá, že vojská Maďarov boli také mocné, že bulharskí kmeňoví vodcovia neboli schopní odporu.⁹⁴ Došlo aj k obsadeniu zvolenských, severogemerských a turnianskych lesných oblastí. Maďarské kmene tu zostali dva roky a až potom sa pustili do oblastí západne od Dunaja „na vlastnú zodpovednosť“.

V týchto oblastiach panujúci Arnulf bol vraj pripravený na ich prijatie, nechcel sa však dostať do podobnej situácie ako jeho vazali Bulhari v roku 894, preto začal s obranou svojich krajín. Niekdajšiu provinciu Mosaburg, kde panoval Pribina, dal podľa Hómána kniežaťu Braslavovi, „ktorý panoval kedysi nad Slovienmi (szlovének) medzi Sávou a Dunajom“. Obranou Východnej marky a Korutánska boli splnomocnení Aribo a Liutpold. K uzavretiu spojenectva medzi Arnulfom a Maďarmi proti Morave došlo podľa Hómána pri konkrétnom stretnutí, pretože predpokladá, že Maďari aj „prisahali na rozpoleného psa a vlka“, čím došlo k uzavretiu a spečateniu zmluvy.

Hóman sa podrobne zaoberá aj situáciou na Veľkej Morave, rozpad ktorej spôsobili nezhody Svätoplukových synov. „Mladšieho Svätopluka“ podporovali Bavori, ktorí vpadli v roku 898 na Moravu pod vedením Liutpolda. Svätopluk II. si získal aj podporu Čechov a iných slovanských kmeňov, „ktoré sa vyslobodili spod moravského jarma“. Maďari, tiež ako Liutpoldovi spojenci, pravdepodobne počas tohto ťaženia obsadili Nitru a oblasti v okolí Váhu, Moravanov zatlačili po Malé Karpaty, resp. rieku Moravu. Hóman predpokladá, že na toto ťaženie vyrazili z pomedzia Hrona a Žitavy. Hóman pridáva i v tomto prípade, že „slovienske [szlovén] obyvateľstvo prijalo Maďarov, a podrobilo sa svojim pánom bez odporu“.⁹⁵

94 BÁLINT HÓMAN, GYULA SZEKFŰ, *Magyar történet*, Budapest 1928, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

95 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

Iné vojsko Maďarov bojovalo v tomto čase v Itálii. Cestou Braslavovu provinciu v bývalej časti územia západne od Dunaja obišli, čo spravili podľa Hómana z ohľaduplnosti voči cisárovi.

Smerom domov však maďarské vojská vazalskú provinciu Braslava, ktorá sa nachádzala v okolí Balatonu, predsa len zničili. Tentokrát sa odvážili podľa Hómana preto, lebo zomrel ich spojenec Arnulf. „O niekoľko mesiacov, ešte v lete roku 900, kmene sídliace v oblasti Tisy a v oblasti medzi Hronom a Váhom prešli cez Dunaj a bez akéhokoľvek odporu ovládli Panóniu.“

Opierajúc sa o Anonyma, Hóman vyslovil názor, že v oblasti vedľajších riek Horného Potisia sa usadili kabarské rody.⁹⁶

Východné časti východných oblastí od Tisy a tiež obrovské oblasti v Sedmohradsku zostali podľa Hómana neobývané. Tieto oblasti boli močaristé a zarastené pralesmi, preto Maďari uprednostnili zadunajské oblasti, v ktorých bola už aj obrábaná pôda. Rozhodnutie, že Maďari odišli zo svojich predchádzajúcich sídel, pripisuje Hóman obavám z ďalšieho pečenežského útoku. Podľa Hómana si vedome vybrali Zadunajsko, čo dokazuje ich intencionálnu orientáciu na západ.⁹⁷

Po obsadení Zadunajska poslali „ihneď“ poslov k Bavorom, aby obnovili s nimi spojenectvo, ale keďže tí uzavretie spojenectva odmietli, Maďari na nich zaútočili. „Bavori, prekvapení náhlym obratom, darmo prosili o pomoc Moravanov, odvolávajúc sa na ich kresťanstvo a spoliehajúc sa i na to, že im pomôžu, ako v lete. Títo škodoradosne hľadeli na vojenský stret oboch nepriateľských strán a radšej sa stali kumpánmi Maďarov, opakujúc ich pohanské zvyky.“⁹⁸ Svätoplukovo dedičstvo obsadili Maďari okolo roku 904.

Bitku pod hradom Ennsburg vníma Hóman ako pokračovanie ťažení proti Korutánsku a Východnému markgrófstvu. Markgróf Liutpold sa spojil proti Maďarom s inými grófmi a biskupmi a zaútočili proti Maďarom. Bitka sa odohrala „pod hradom Ennsburg 5. júla 907“ a Maďari ju vyhrali. Východná marka sa dostala do ich moci a získali aj východnú časť korutánskeho markgrófstva, „oblasť dnešného Štajerska, susediacu s našou vlasťou“. Podľa Hómana však nerátali s obsadením týchto oblastí, iba s vytvorením neutrálnej zóny voči západným susedom, s rozšírením zásekov na západe. Hóman vyslovuje názor, že bitkou pri

96 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

97 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

98 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Nyugati és balkáni hadjáratok (Západné a balkánske výboje).

Ennsburgu sa ukončilo samotné zaujatie vlasti a vtedy vzniká Uhorsko, resp. vtedy boli tiež založené západné hranice oblastí patriacich pod maďarské panstvo.

Pocit neustáleho ohrozenia a osamotenosti Maďarov sa premietol v Hómanovej práci do opisu vzťahu Maďarov a ich nových susedov. Podľa Hómana sa dostali do nepriateľského prostredia. „Prišli do prostredia, ktoré sa nachádzalo na pomedzí štyroch kultúr – museli sa teda brániť pred štyrmi nepriateľskými povahami.“ Mohli tiež počítať s opakujúcimi sa útokmi Pečenehov a Bulharov. A nemali pokoj ani zo západu, keďže zaujatím západných oblastí od Dunaja si znepriatelili bývalého spojenca – Bavorov. Susedné etniká – Moravia, Poliáci, Česi a Srbi – „sa tiež nepozerali na strašidelných bojovníkov pekným zrakom“. Prirodzenými spojencami Maďarov boli síce Byzancia a tiež Berengar, ale Hóman predpokladá, že v neskoršom období videli v bojovných barbaroch len prostriedok. „Ich pomoc s radosťou využívali, ale nikdy nemysleli na to, že aj oni potrebujú pomoc.“ Zostali teda odkázaní na vlastnú silu, na „vojenské usporiadanie využívané počas stáročných zápasov a na tradičné fortiele barbarskej diplomacie, prostredníctvom ktorých si zabezpečil v novej vlasti pokoj a založil a upevnil svoje mocenské postavenie“.⁹⁹

Hóman považoval za potrebné spomenúť aj dobrý vzťah, ktorý sa snažili Maďari udržať so susedmi. Po usadení sa už Maďari podľa Hómana neprekročili ani pohoria Karpát smerom na sever a neznepokojovali Poliakov ani Rusov. Neútočili ani na Čechov a Polabských Slovanov.¹⁰⁰ V roku 906 bojovali spolu s Veľkou Moravou (Moravanmi), Čechmi, Dalamincami a inými slovanskými kmeňmi proti saskému Otovi, Henrichovi a iným pohraničným saským grófam. Niektoré slovanské kmene si vraj dokonca chceli vybojovať priateľstvo s Maďarmi „pravdepodobne darmi a platením daní“. Podobne ušetrili Maďari aj svojich juhozápadných susedov. Podľa Hómana zostala zachovaná len neskorá „hmlistá“ správa o tom, že Maďari zviedli boj proti chorvátskemu Tomislavovi, a tiež správa o víťazstve maďarského vodcu Kusa proti srbskému kniežaťu Časlavovi. „Od povstania Istrie a Lombardska ich uchránil mier podpísaný v roku 904 s Berengárom.“¹⁰¹

99 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

100 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, s. 537, v kapitole Nyugati és balkáni hadjáratok (Západné a balkánske výboje).

101 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, s. 537, v kapitole Nyugati és balkáni hadjáratok (Západné a balkánske výboje).

U Hómána sa tiež objavuje reakcia na Palackého vetu o rozbití jednoty Slovanov Maďarmi. Maďarské rody podľa neho rady vyhľadávali už obývané oblasti a obyvateľstvo – t. j. Slovienov, Germánov, Avarov a bulharských Slovanov si nahnali pod svoje panstvo, ba dá sa povedať, že sa na nich usadili, ako klin sa dostali medzi ich sídla, v dôsledku čoho sa rýchlo pomadžarčili, ale ešte predtým odovzdali poklady časti svojho jazyka dobyteľom.

Podľa Hómána si vytvárali Maďari obranné pásy v okolí sídiel kmeňov. I keď v oblastiach, ktoré obsadili, boli podľa Hómána opevnené mestá i hradiská, ktoré si „po holdovaní Slovanov aj vzali do držby“, nie vždy ich využívali na obranu. Ochranu im dávali vraj len sídla v okolí močiarov, či ostrovov. Sídla obývané kmeňmi oddeľovali od seba neobývané pásy, „t. j. prirodzené hranice“. Ako sa rody združovali okolo kmeňového vodcu, tak sa združovali okolo kniežacieho kmeňa ostatné kmene. Podľa Hómána je možné, že Maďari využívali aj Avarmi prsteňom nazývaný umelý systém zásekov. Používali ho na oddelenie kmeňových sídiel a ich obranu.¹⁰²

Rody obkolesovali kmeňového vodcu a kmeň kniežaťa zase obkolesovali ostatné kmene. Arpádovský kmeň, usadený v stredodunajskej oblasti, obkolesovalo v tvare prsteňa ostatných šesť kmeňov. Každý z týchto kmeňov mal inú vojenskú úlohu. Počas usádzania sa bol cieľným strategickým plánovaním vybudovaný obranný systém na princípe zásekov (gyepűelve), t. j. území za umelými zátarasmi. Podľa Hómána „skvelá obrana hraníc, prstenec širokých, zväčša neobývaných a často neprechodných území, ktoré obkolesovali územia obývané kmeňmi“, uchránila Maďarov od prepadov, ktoré boli podobné pečenežskému útoku v Atelkuzu (Etelköz). Vybudovanie tohto systému Maďarom umožnilo vytvoriť si prechodné oblasti jednak medzi kmeňmi a jednak medzi oblasťami za zásekmi. Pred výbojmi slúžili ako táboriská. Tieto záseky neboli podľa Hómána úplne neobývané.¹⁰³

Gyula Németh (1890–1976)

Németh nepatrí k historikom, bol jazykovedcom a turkológom. Napriek tomu sformuloval ohľadom tzv. zaujatia vlasti názory, ktoré prebrali a ďalej rozvinuli viacerí historici. Venoval sa predovšetkým usporiadaniu Maďarov v kmeňovom zväze, porovnával nomádske štátne formy a poukázal na význam pripojených

102 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, s. 537, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

103 B. HÓMAN, GY. SZEKFŰ, *Magyar történet*, v kapitole Honfoglalás (Zaujatie vlasti).

kmeňov pri vytváraní maďarského etnika. Predpokladal, že históriu Maďarov možno do obdobia tzv. zaujatia vlasti vnímať na pozadí tureckých stykov.

Németh bol toho názoru, že nešlo o zaujatie vlasti. Predpokladal, že s obyvateľmi na novoobsadenom území došlo k viac-menej závažným bojom.¹⁰⁴ Vyzdvihol niektoré skutočnosti: podľa neho bolo isté, že príchod Maďarov nebol taký vznešený, ako to zobrazuje známy obraz Árpáda Fesztyho, ale utekali po krvavom pustošení Pečenehov. Predpokladá, že prišli najkratšou cestou, t. j. cez východné a južné priesmyky Karpát do Sedmohradska, kde si oddýchli po úspešných bojoch s tam žijúcim obyvateľstvom a už v posledných rokoch 9. storočia uskutočňovali tzv. dobrodružné výpravy na územie Itálie. Vykreslenie veľkolepého príchodu cez Verecký priesmyk považoval za nepravdepodobné, bolo podľa Németha len výplodom fantázie kronikárov. Príchod sa udial pod vedením Árpáda. Presídlenie sa mohlo uskutočniť vďaka obrovskej organizačnej a vojenskej práci, o ktorej podľa Németha nemáme podrobnejšie informácie.¹⁰⁵

Následne ako v roku 900 obsadili Maďari západné časti od Dunaja, Tarkasu so svojim ľuďom sa usadil severozápadne od Árpáda, t. j. v okolí Viedne. Nezostal však na tomto území, ale presídlil sa do Sedmohradska, na obranu pečenežských hraníc. Na západe a severe krajiny vládli Arpádovci.¹⁰⁶

Erik Molnár (1894–1966)

Zásady historického materializmu „vyskúšal“ aj na období príchodu Maďarov Erik Molnár. Čerpala som z jeho práce: *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig (Dejiny maďarskej spoločnosti od praveku po dobu Arpádovcov)*.

Molnár predpokladá, že územie, kam prichádzajú, bolo tzv. Zadunajsko. Obsadili aj jeho pohraničného oblasti, Malú dunajskú kotlinu a územie medzi Dunajom a Tisou.¹⁰⁷ Oblasť tzv. Zadunajska vyzdvihol nad všetky iné územia: „Zadunajsko malo svoj pôvab. Podmienky pre chov dobytká boli zo všetkých častí

104 GYULA NÉMETH, *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Budapest 1991, s. 233.

105 GY. NÉMETH, *A honfoglaló magyarság kialakulása*, s. 235–236.

106 GY. NÉMETH, *A honfoglaló magyarság kialakulása*, s. 236–239.

107 Územie dnešného Slovenska, ktoré nazýva Molnár Horným Uhorskom, ďalej Zátisie, Temešský Banát a Sedmohradsko sa dostali do maďarských rúk podľa Molnára až v 11. storočí. Podľa autora je situácia v tejto veci komplikovaná, ale za isté predpokladá, že „väčšia časť dnešného Slovenska, ktoré tvorilo časť Horného Uhorska, bola v 10.–11. storočí pod českou a poľskou vládou a pod uhorskú nadvládu sa dostalo až v posledných desaťročiach 11. storočia.“ – ERIK MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, Budapest 1945, s. 107.

Maďarska najpriaznivejšie práve tu. [...] Popritom bolo najhustejšie obývané a žilo tu tiež hospodársky najrozvinutejšie obyvateľstvo. Maďari teda uchmatli do svojich rúk, citujúc Anonyma, „plod pracovitosti“ tunajšieho obyvateľstva.“ Za samozrejme Molnár pokladal, že Maďari obsadili koncom 9. storočia tú časť tzv. Zadunajska, kde vládol Pribina. Na sklonku 10. storočia sa presťahovali ďalej na východ.

Zvlášť sa venoval Molnár „slovanskej spoločnosti v Uhorsku v období zaujatia vlasti“.¹⁰⁸ V nej sa zaoberá etnogenézou Slovanov, ďalej tým, ktorá vetva Slovanov stála na najvyššej hospodárskej úrovni, o ich prechode na roľnícky spôsob života a pod. „Podľa toho Moravania, ďalej Slováci, žijúci na severozápade Uhorska a panónski Slovania žijúci v Zadunajske, ktorí sa dostali do styku s Maďarmi koncom 9. storočia, uskutočňovali poľnohospodárske práce predstavujúce hlavný zdroj obživy, prostredníctvom pluhu.“¹⁰⁹ V Molnárovom texte sa teda vyskytujú aj Slováci, ale ich pomenovanie nie je vždy jednoznačné.

Molnár nepíše o vyspelosti, resp. vplyve Slovanov na Maďarov len pri ich príchode, ale aj v nasledujúcom období, a to v rôznych sférach. „Moravská a západomaďarská slovanská spoločnosť“ disponovala podľa Molnára rozvinutejšími výrobnými silami, ako „vlastzaberajúce maďarstvo“. Spomína tiež, že manželstvá moravských, panónskych a chorvátskych Slovanov s Maďarmi spravila nezlučiteľnými až nepriateľka – katolícka cirkev.¹¹⁰ Slovanský sedliacky vodca bol podľa Molnára bohatší, ako maďarský sedliacky vodca. Tohto vodcu podporovali podľa neho bohatí, za čo obratom dostávali od neho väčšiu podporu proti chudobnejším, ktorých práca bola vykorisťovaná.¹¹¹

Nepodrobené obyvateľstvo v tzv. Zadunajske bolo zotročené. Ďalšia časť obyvateľstva bola podrobená. Molnár predpokladá, že týchto bola väčšina, pracovali pre Maďarov a tiež im pomáhali vo vojenskej sfére.¹¹² Podrobení Slovania si podľa Molnára dlho udržali aj samosprávne rozdelenie. „Slovanská župa teda na podmanených územiach Zadunajska pretrvala. Slovanský župan sa však stal dôverným spolupracovníkom uhorskej moci a jeho úlohou bolo, aby sa staral o služby, ktoré sa vzťahovali na slovanské obyvateľstvo, ďalej aby viedol vojakov patriacich k hradu, ktoré odteraz tvorilo doplnujúcu zložku uhorského vojska.“¹¹³

108 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 96–107.

109 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 99.

110 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 102.

111 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 105.

112 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 108.

113 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 109.

Molnár nesúhlasí s názorom, „ktorý môžeme nájsť u primitívneho Anonyma a v najmodernejšej historiografii“, že slovanské obyvateľstvo pracovalo a bojovalo pre vodcu Arpáda a jeho ľud.¹¹⁴ Konštatuje, že z daní Slovanov získal čosi len vodca kmeňového zväzu (a nie aj ľud).

Tie hrady, ktoré boli predtým v slovanských rukách, sa stali sídlom maďarských vodcov. Slovania sa čoskoro dostali aj do vojenského sprievodu maďarských vodcov, „a to vo veľkej miere“. Dôkazom pre Molnára sú prebraté slová.¹¹⁵

„Podmanení Slovania stáli v osobnej závislosti od svojho maďarského pána. Museli pre neho pracovať. Tá osoba, ktorá vlastní pracovnú silu istého ľudu, sa stáva aj majiteľom územia, na ktorom práca prebieha.“¹¹⁶

Od Slovanov prebrali podľa Molnára Maďari rozhodne aj používanie indagines, zásekov (gyepűk), pohraničných oblastí voči susednému obyvateľstvu.¹¹⁷

„Slovania sa počas svojej etnickej samostatnosti dostali do riadiacich zložiek uhorského spoločenstva a zohrávali dôležitú úlohu vo vládnucich triedach. [...] Niekedy sa stali aj vodcami (počas vojenských výprav) a dostali sa medzi hlavných predstaviteľov štátu. [...] Pôvod slovanských predákov možno nájsť v 10.–11. storočí. Takýmto bol počas 10. storočia Bogát a Durcsák (obaja mali slovanské meno).“¹¹⁸

Molnár predpokladá, že mohlo nastať aj poslovančovanie niektorých vládnucich vrstiev, keďže sedmohradský ěula mal meno slovanského pôvodu – Prokuj.¹¹⁹

Gyula Moravcsik (1892–1972)

Hlavnou oblasťou Moravcsikovej vedeckej práce bola grécka filológia a byzantinológia, ktoré ovládal na vysokej medzinárodnej úrovni. Zaoberal sa všetkými významnými otázkami, ktoré sa týkali maďarsko-byzantských historických vzťahov. Z jeho prác som zozbierala jeho názory z publikácie *Bizánc és a magyarság (Byzancia a maďarstvo)*.

Moravcsik vyslovil domnienku, že „nový domov maďarstva bol súčasťou bývalého rímskeho cisárstva, patril do sféry vplyvu Byzantskej ríše“. Predpokladá,

114 Podľa neho podmanitelia vykorisťovali podmanených napríklad v Sparte a Kréte.

115 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 110.

116 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 111.

117 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 113.

118 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 173.

119 E. MOLNÁR, *A magyar társadalom története az őskortól az Árpád-korig*, s. 174.

že v Byzancii bola živá zásada jednotnosti rímskej ríše a cisársky dvor považoval územia bývalej západorímskej ríše obsadené barbarmi za jej súčasť. Byzancia podľa neho nikdy neuznala, že ríša stratila niektoré územia, i keď v praxi sa musela s touto skutočnosťou vysporiadať. Podľa Moravcsika o tom, že Karpatská kotlina patrila k Byzantskej ríši, možno nájsť zmienky aj u Anonyma.¹²⁰

Zaujatie vlasti sa neudialo podľa Moravcsika so súhlasom Byzancie. Na Maďarov však hľadela ako na svojich podriadených, ktorí sú závislí od ríše, ba sú jej podriadenými. Následne ako Maďari obsadili svoju novú vlasť vojensky, snahy Byzancie sa zmenili, chceli získať Maďarov za svojich spojencov a využívať ich na vlastné ciele.¹²¹

György Györfly (1917–2001)

Györfly sa venoval výlučne stredovekým dejinám, so zameraním na včasný stredovek. K obdobiu tzv. zaujatia vlasti publikoval veľké množstvo štúdií a aj zopár monografií.

Podľa Györflyho pravdepodobne na jeseň roku 894, ale najneskôr začiatkom roku 895,¹²² mohlo dôjsť k prechodu jazdeckých maďarských kmeňov na čele s kniežaťom Arpádov cez Užhorod do Veľkej dunajskej kotliny, ktoré zachovala tradícia ako Arpádovo víťazné zaujatie vlasti. Kroniky hovoria vraj i o tom, že Arpád predbehol ostatných vodcov. Dáva to podľa Györflyho odpoveď na Konštantínovo spravodajstvo o tom, že počas pečenežsko-bulharského útoku sa Maďari nezdržovali „doma“, t. j. v Atelkuzu.¹²³ Kabari a Maďari utekali pred tlakom Pečenehov smerom na západ. Išlo o druhý útok Pečenehov, ktorý sa viaže s rokom 895.¹²⁴

O čo bližšie býval niektorý z kmeňov ku Karpatskej kotline, o to väčšiu možnosť mal aj na zahnanie svojich stád. Na stepi, kde boli aj široké rieky, nebola

120 GYULA MORAVCSIK, *Bizánc és a magyarság*, Budapest 2003 (prve vydanie vyšlo v roku 1953), s. 43.

121 GY. MORAVCSIK, *Bizánc és a magyarság*, s. 44.

122 V skoršej štúdií uvádza rok 896 – GYÖRGY GYÖRFFY, *Árpád vezértársa, Kurszán, Élet és Tudomány* 15/1960, s. 259.

123 GYÖRGY GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, in: *Magyar őstörténeti tanulmányok*, (edd.) Antal Bártha, Károly Czeglédy, András Róna-Tas, Budapest 1977, s. 129–130.

124 Prvý útok Pečenehov sa odohral, keď boli nútení odísť z Levedie do Atelkuzu. *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GYÖRGY SZÉKELY, Budapest 1984, s. 593 (autorom príslušných kapitol je György Györfly).

možnosť, aby si svoje pomaly sa presúvajúce stáda hnali všetci so sebou, v novej vlasti mohli nahradiť tieto stáda zostatkami zvierat po Avaroch.¹²⁵ Toto bola druhá fáza príchodu¹²⁶ Maďarov do Karpatskej kotliny a ústila do Sedmohradska.¹²⁷ Vtedy prichádzalo vraj sedem kmeňov, a to cez dnešné rumunské priemyky Munții Bărgăului a úžiny Cheile Bicazului, Trecătoarea Oituz, Buzău.¹²⁸ Györfly na základe kroník predpokladal, že Álmos nemohol vojsť do bývalej Panónie, ale bol v Sedmohradsku zabitý. Viacerí spojili toto obetovanie s chazarským zvykom kráľovraždy, ale podľa Györflyho jeho obetovanie bolo dôsledkom prehry s Pečenehmi a bolo uskutočnené v rámci rituálnych foriem.¹²⁹ Do Sedmohradska sa dostal pravdepodobne aj kende Maďarov – Kurzsán, ktorý je Györflym považovaný za menovitého hlavného kráľa.¹³⁰ „Tradícia arpádovskej dynastie sa snažila jeho úlohu zastrieť, a preto bol degradovaný na jedného zo siedmich vodcov Kendeho (vskutku Kond), ba podľa Anonyma bol ‚Kendeho syn Kursán‘, resp. ‚Kundov syn Kusid‘ – už v skreslenej forme sa objavujúce meno z legendy o bielom koňovi – osobou, ktorá bola poslaná k Svätoplukovi.“

Györfly hľadal príčinu toho, prečo sa po roku 895 spomínajú Maďari v prameňoch až o štyri roky, keďže konfliktov bolo v Karpatskej kotline dosť aj v tomto čase. Predpokladá, že pomer síl medzi vodcami v Atekluzu [Etelköz] bol narušený po prehre s Pečenehmi, ale Arpád „sa vedel premôcť“ a aj napriek tomu zvíťazil nad Bulharmi v Karpatskej kotline. „Poklesol však stav dobytka pospolitého ľudu“ a stratili daň, ktorú vyberali od východných Slovanov. Preto mohli nastať medzi vodcami rozpory.¹³¹

Po príchode v roku 895 Maďari obsadili oblasti, ktoré sa nachádzali na východ od Dunaja, zo Sedmohradska a z oblasti Hornej Tisy sa dostal ľud do oblastí Tisy a Zagvyv a ako záseky ponechali brehy Dunaja a lesnaté oblasti Karpát.¹³²

125 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 130.

126 To, že prišli vo viacerých fázach, tvrdil aj neskôr – GYÖRGY GYÖRFFY, *A magyar állam ezer évvel ezelőtt*, *História* 20/1998, s. 4.

127 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 131.

128 GYÖRGY GYÖRFFY, *A honfoglalásról újabb történeti kutatások tükrében*, *Valóság* 16/1973, č. 7, s. 10.

129 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, 684, s. 131; tento názor zachoval aj neskôr – *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 596.

130 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 131.

131 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 596.

132 GY. GYÖRFFY, *A honfoglalásról újabb történeti kutatások tükrében*, s. 596.

V čase ich príchodu prijal aj Arnulf bezpečnostné opatrenia, Blatnohrad [Zalavár] zveril spoľahlivému Braslavavovi, ktorého nazýva Györffy panónsko-slovan-ským duxom.¹³³

Maďari sa vystríhali pred tým, aby si niekoho znepriatelili, udržiavali dobrý vzťah aj s Mojmirom II. Ako dôkaz sa uvádza vysvätenie troch biskupov na Veľkej Morave v rokoch 898–900 s povolením pápeža, medzi ktorými bol podľa Györffyho s veľkou pravdepodobnosťou aj nitriansky biskup. Mojmír v tom čase pustošil v bývalej Panónii. Pre Arnulfa panónske akcie Mojmíra neboli nebezpečné.¹³⁴

Po smrti Arnulfa sa rozviazalo spojenectvo medzi Maďarmi a Východofran-skou ríšou. Maďari mali v tom čase voľný prechod cez bývalú Panóniu. Arpád a Kurszán zavolali späť vojsko z Itálie a prechádzajúc cez bývalú Panóniu ju získali podľa Györffyho bez bojov. „Slovienske [szlovén] obyvateľstvo bývalej Panónie zostalo na týchto územiach, zmenili sa iba ich páni.“¹³⁵ „Je príznačné pri zmene vládnúcich vrstiev nevojenskou cestou, že slovenské miestne názvy v oblastiach Balatonu, tzv. západného Zadunajska a Drávy, pretrvali naďalej a v oblastiach za Drávou rodové usporiadanie Slavóncov, ktorí sa nazývajú po maďarsky Tótmí, zostalo nedotknuté.“¹³⁶ Obsadenie bývalej Panónie však krížilo plány nielen Frankom, ale aj Veľkej Morave. Ak majú základ v tradícii tie záznamy kroník, píše Györffy, ktoré hovoria o tzv. panónskych maďarsko-veľkomoravských bojoch, tak možno predpokladať, že z Itálie sa vracajúce vojská narazili na Mojmirových bojovníkov.¹³⁷ V roku 900 maďarské vojská obsadili územia Veľkej Moravy v okolí Nitry. Oblasti v okolí Malej dunajskej kotliny a Malých Karpát po hranice Veľkej Moravy sa dostali pod maďarské panstvo tiež počas roku 900. Dokonca Györffy predpokladá, že v lete roku 900 sa celá Karpatská kotlina dostala pod správu Maďarov.¹³⁸ Bavorom sa nepáčilo, že obsadili bývalú Panóniu,

133 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 132.

134 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 132.

135 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 134; porovnaj *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 697, tu používa aj termín „dunajskí Slovania“ – dunai szlávok.

136 GY. GYÖRFFY, *A honfoglalásról újabb történeti kutatások tükrében*, s. 13.

137 Neskőr Györffy predpokladal, že bitka medzi Moravanmi a Maďarmi sa odohrala pri Bánhide – *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 602.

138 Neskőr to dokladá tým, že na jeseň tohto roku odišlo na výpravu jedno vojsko už zo severného brehu Dunaja proti Bavorom – *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 602.

a uzavreli spojenectvo s Veľkou Moravou v roku 900.¹³⁹ Následne Maďari viedli viaceré výboje na územia dnešného Rakúska a v roku 902 Veľkú Moravu obsadili.¹⁴⁰ A hoci sa Bavorom podarilo Kurszána zavraždiť a obnovili výpravy na znovuzískanie Panónie, nepodarilo sa im ju získať späť.¹⁴¹

Győrffy pripúšťa, že Anonymom spomínaný Menumorout [Ménmarót] mohol byť Mojmirom II., a keď podľa neho možno veriť kronikám, tak po prehratej bitke sa vzdal a svoju krajinu spolu so svojou dcérou dal Arpádovmu synovi Zultovi (Zoltánovi).

Na výprave roku 906 sa zúčastnil maďarský vodca Veľkej Moravy (podľa Győrffyho asi Levente) a „pán nitrianskych častí“ (Üllő?) s kabarským obyvateľstvom.¹⁴²

Spomína aj bitku v roku 907. Ak bol podľa neho Arpád ešte nažive, mohol pomôcť vojskami zo svojho letného sídla na Žitnom ostrove a mohol mobilizovať obyvateľstvo „zo západných častí krajiny – Leventeho z Moravy, Jutasa zo Zadunajska, Üllőa z nitrianskych oblastí obývaných Kabarmi a iných. Veľkovojskoda si za miesto protiútok zvolil pred kniežacím ostrovom Bratislavu, kde sa zišli vojská z rôznych smerov a mohli obkľúčiť Bavorov. Ich vojská utrpeli porážku pri Bratislave „a od roku 907 mali Maďari v nerušenom vlastníctve novú vlasť“.¹⁴³

Győrffy konštatoval, že „kým postup maďarského zaujatia vlasti možno dostatočne spoľahlivo zistiť na základe čiastočných výpovedí súčasníkov, postup usádzania sa nezostal u súčasníkov zachovaný“.¹⁴⁴

Po každom obsadení nových oblastí nasledovalo podľa Győrffyho všeobecné rozdelenie území medzi vodcami. Obraz osídlenia so siedmimi vodcami v kronikách je podľa autora dôsledkom neskorších kombinácií. Zistenie, v ktorej

139 Győrffy píše, že anály spomínajú porážku Maďarov z rokov 901–902, čo podľa neho vypudilo Maďarov a odhodlali sa k odvete, ale podľa Švábskych letopisov spomína údaj z roku 902, podľa ktorého Maďari vyhrali a premožli krajinu Moravanov. Reginov záznam z roku 906 spomína spustošenie Svätoplukovej ríše už v minulosti, nie priamo v tom roku – *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 603.

140 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, ref., s. 134.

141 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 135.

142 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 659.

143 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 659.

144 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 605.

oblasti sa ktorý kmeň usadil, možno zistiť podľa Györffyho vylučujúcou metódou.¹⁴⁵

Vodcovia sa usadili pravdepodobne popri brehoch riek. Arpádovým zimným sídlom bol Pécs, jeho letné sídlo sa nachádzalo na ostrove Csepel. Jeho spoluvodca Kurszán sa usadil pri Aquincu, jeho letné sídlo bolo na Žitnom ostrove.¹⁴⁶ Györffy opisuje aj usádzanie sa ďalších vojvodcov. Usídľovanie sa v oblastiach riek dnešného Slovenska [Felvidék] nastalo až v neskorších storočiach.¹⁴⁷ Aj neskôr sa vyslovil, že maďarské kmene a podskupiny kmeňov (ako ich sám nazval), resp. rody sa usadili v oblasti vodných tokov „a ako hranice nimi obývaných území si vyberali rieky a horské hrebene, podobne ako Baškíri“.¹⁴⁸ Podľa Györffyho je však otázne, či sa skutočne usadili podľa kmeňov, alebo boli tie už v rozklade. Každopádne konštatuje, že prichádzali vo viacerých etapách medzi rokmi 895–900, každý z kmeňov mal medzi rokmi 895–896 sídlo v Sedmohradsku, medzi rokmi 896–900 vo Veľkej dunajskej kotline a len v roku 900 došlo k opánovaniu bývalej Panónie.¹⁴⁹

Gyula Kristó (1939–2004)

Kristó sa celý život venoval stredovekým dejinám Uhorska. Mnoho štúdií venoval vlastzaujímajúcemu maďarstvu. U Kristóa možno hovoriť o nadpriemernej publikačnej činnosti. Tému príchodu Maďarov do Karpatskej kotliny sa venoval v monografiách, štúdiách, atď.

Maďari pri príchode do Karpatskej kotliny prešli podľa Kristóa severovýchodnými priesmykmi Karpát, a to ukrajinským Užockým, Vereckým, a Jablunickým priesmykom (dnes rumunským) Munții Rodneiským a Munții Bârgăuluiským priesmykom, a (dnes rumunským) priesmykom Cheile Bicazului.¹⁵⁰ Hoci v jednej zo svojich monografií sa Kristó vyjadril aj tak, že nemožno bližšie špecifikovať miesto/miesta, kadiaľ prichádzali, ani prvú lokalitu, kde sa zastavili. Podľa neho

145 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 135.

146 GY. GYÖRFFY, *Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások*, s. 137; porovnaj aj v štúdií TEN ISTY, *A honfoglaló magyarok települési rendjéről*, *Archeológiai Értesítő* 97/1970, s. 202.

147 G. GYÖRFFY, *A honfoglaló magyarok települési rendjéről*, s. 228.

148 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 613.

149 *Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. I.*, (ed.) GY. SZÉKELY, s. 610.

150 GYULA KRISTÓ, *Magyarország története 896–1301*, Budapest 2006, s. 50.

je len hypotézou, že to bolo cez Verecký priesmyk, ktorá sa zakladá na kolísavej správe Anonyma, podľa ktorého sa usadili v užskej oblasti a ako dôsledok ich namáhavej cesty nazvali prvé sídlo Munkácsom – slov. Mukačevo, pričom meno je odvodené od slova munka = robota. A najbližším priesmykom pri Mukačeve je Verecký.¹⁵¹

Do Karpatskej kotliny prichádzajú podľa Kristóa aj ženy, nielen bojovníci. Odôvodňuje to tým, že ak by prišli bez nich, deti by mali so slovanskými ženami, Slovania by teda už v ďalšej generácii prevýšili maďarstvo. Tému, že by ženy neprichádzali s Maďarmi, nepodporujú podľa Kristóa ani archeologické nálezy.¹⁵²

Cez Karpaty sa najťažšie prechádzalo s dobytkom, veľkú časť zvierat preto ani nebrali so sebou. Po prechode cez Karpaty sa dostali do Sedmohradska, ale podľa Kristóa to nie je oblasť „historického Sedmohradska“ ani územie obývané Rumunmi.¹⁵³ Na tomto území došlo k rituálnej vražde Álmosa, o ktorom Kristó predpokladá, že bol ešte aj v období po útoku Pečenehov sakrálnym kniežaťom maďarského kmeňového zväzu.¹⁵⁴

Kristóove úvahy o tom, v ktorom roku prišli Maďari do Karpatskej kotliny, sa pohybuje od rokov 892–893,¹⁵⁵ pričom predpokladá aj druhú fázu sťahovania v rozmedzí rokov 895–900, do ktorých spadá aj maďarsko-bulharská vojna,¹⁵⁶ t. j. nie naraz.¹⁵⁷

Kristó uvažoval aj nad tým, či prišli Maďari plánovane, alebo ich príchod predstavoval „z núdze cnosť“. Zdôraznil, že sa zvýšil záujem Maďarov o spoznávanie Západu. Výpravy z rokov 862 a 881 a neskoršie západné výboje spájali so snahou o nezávislosť, ktorá okrem iného prinášala Maďarom aj úžitok. Pre Maďarov bolo dôležité dobýjanie, ktoré prinášalo držbu čoraz väčších území a väčšieho majetku.¹⁵⁸ Po roku 895 boli zaneprázdnení vlastnými vnútornými problémami, čo spôsobilo, že sa nezapojili do bojov, ktoré sa odohrávali v ich tesnom susedstve medzi Moravanmi a východnými Frankami.

151 GYULA KRISTÓ, *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok*, Budapest 1996, s. 123.

152 GYULA KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, Budapest 1980, s. 189.

153 G. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 191.

154 G. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 193. Tento názor Kristó udržal aj neskôr: TEN ISTY, *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok*, s. 50.

155 G. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 216.

156 GYULA KRISTÓ, *A magyar honfoglalás. (Valóság és hagyomány)*, in: Árpád fejedelemtől Géza fejedelemig: 20 tanulmány a 10. századi magyar történelemről, Budapest 2002, s. 53.

157 GY. KRISTÓ, *Honfoglalás és társadalom*, Budapest 1996, s. 67.

158 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 201.

Podľa Kristóa sa Maďari v Karpatskej kotline usadili v 10. storočí podľa kmeňov, a nie podľa rodov. Predpokladá totiž, že u nomádov je skoro nemožné oddelenie kmeňov od rodov. „Rody tvoria pokrvné skutočné alebo fiktívne príbuzenstvo spolunomadizujúcej skupiny ľudí, a keď bol rod dostatočne bohatý, rozrástol sa priam v kmeň, a kmeň bol celok pozostávajúci z viacerých príbuzných alebo nepríbuzných rodov. Pásli v menších celkoch ako veľkorodiny alebo rody, ale územie alebo pastviny obsadzovala väčšia jednotka, a to kmeň, pretože iba kmeň disponoval takou silou, ktorá bola potrebná na ubránenie oblasti.“¹⁵⁹ Keď sa prijme, podľa Kristóa, že Maďari boli nomádsnym etnikom, predpokladá, že obsadili najskôr nížinné oblasti a až po prechode na poľnohospodárstvo obsadili hornaté oblasti Karpatskej kotliny. Podľa Kristóa sa historici pokúsili dokázať obsadzovanie území podľa kmeňov, ale nevedlo to v tejto včasnej fáze k výraznejšiemu výsledku, „každé konštatovanie je len dohadom“, a realitou sa mohlo stať až v druhej polovici 10. storočia. Isté je podľa neho, že Arpádovci zaujali centrálnu časť, a to predstavovalo v prvej polovici 10. storočia územie medzi Dunajom a Tisou, a v druhej polovici 10. storočia sa mohli dostať do severovýchodného Zadunajska.¹⁶⁰ Kristó sa v neskorších prácach podrobne venoval aj zaradeniu archeologických nálezov do historického kontextu.¹⁶¹

Po roku 899 Kristó predpokladá, že Maďari odchádzali na výpravy spolu s podrobenými južnými Moravanmi, čím sa rozrástol počet bojovníkov maďarského kmeňového zväzu, čo dokazuje podľa neho aj svedectvo Thetomara, že Moravia si podľa zvyku Maďarov hlavy oholili dohola.¹⁶²

V tomto čase bojovali Maďari v službách italského Berengara. Kristó sa domnieva, že mohol upozorniť Maďarov na získanie Panónie, nakoľko Arnulf, ktorému táto oblasť patrila, bol jeho nepriateľom. Odišli teda z Itálie s cieľom získať nové územie.¹⁶³ Cestou späť spustošili územia v Zadunajsku, hlavne južné časti krajiny. Takéto pustošenie podľa Kristóa predchádzalo vždy obsadeniu nových oblastí. Túto úlohu dostal v prípade bývalej Panónie predvoj, ale priame obsadenie Panónie už nevykonali oni, ale skupiny kmeňového zväzu vedené

159 GYULA KRISTÓ, *A honfoglalók megtelepedése a Kárpát-medencében*, in: Árpád fejedelemtől

Géza fejedelemig: 20 tanulmány a 10. századi magyar történelemről, Budapest 2002, s. 81.

160 GY. KRISTÓ, *Magyarország története 896–1301*, s. 75.

161 Například GY. KRISTÓ, *Magyarország története 896–1301*, s. 77–80.

162 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 211.

163 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 212; TEN ISTYÍ, *Magyarország története 896–1301*, s. 51.

Kurszánom. Pravdepodobne sám Kurszán vyjednával v tom čase s Bavormi. Išlo o vypozerovanie novej vlasti, čo Kristó pokladá za ďalšie špecifikum maďarského obsadzovania území. Maďarom sa napokon podarilo obsadiť územia Moravanov, a to pravdepodobne medzi riekami Morava a Hron, následne prekročili Dunaj a skoro bez boja obsadili bývalú Panóniu. Predpokladá sa len prípadný miestny odpor.¹⁶⁴ Podľa Kristóa niet správ o tom, že Braslav alebo iný veľmož by sa postavil na obranu bývalej franskej Panónie. Maďari sa vraj nezastavili ani na hraniciach Panónie, ale vtrhli hlboko do Bavorska. Plienili a pustošili až po riekku Enns. V tomto čase – v roku 900 – sa dostala do rúk Maďarov aj západná oblasť od línie Dunaja a Hrona „a tým sa ukončilo zaujatie vlasti“.¹⁶⁵ Obsadenie týchto oblastí však nebolo podľa Kristóa vedomé. Vedomé bolo obsadenie východných oblastí Veľkej Moravy¹⁶⁶ len v tom zmysle, že neobsadili tieto oblasti z vonkajšieho donútenia. Maďarské zaujatie vlasti sa ukončilo podľa Kristóa v roku 900.¹⁶⁷ Kristó na jednom mieste upresnil, že hoci výboje Maďarov pokračovali, „každý rok sa už vrátili domov zo vzdialených výprav a vždy na to isté sídelné územie, v ich novej vlasti v Karpatskej kotline.“¹⁶⁸

Zastáva názor, že vojna medzi Veľkou Moravou a Maďarmi nebola v roku 903, 905, ani 906, ale v roku 902, „výsledkom ktorej bola strata západných území Veľkej Moravy. Archeologické nálezy však nedosvedčujú úplné zničenie týchto oblastí.“¹⁶⁹ Život v týchto oblastiach pokračoval bez zmeny, sídla sa nevyľudnili naraz a nebolo to ani bezprostredným dôsledkom bitky v tomto roku. Spomína aj bitku pri Bratislave, ktorá bola podľa neho najvýznamnejšou vojenskou udalosťou v roku 907. Podrobne sa venuje boju Bavorov a Maďarov.¹⁷⁰

164 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 216. Rovnaký názor vyslovil aj neskôr: TEN ISTY, *Magyarország története 896–1301*, s. 54.

165 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 216. Neskôr tento svoj názor modifikoval a vyslovil sa, že výhra Maďarov v roku 907 znamenala záverečné „schválenie“ príchodu a obsadenia oblastí v Karpatskej kotline. Rovnaký názor vyslovil TEN ISTY, *Magyarország története 896–1301*, s. 54.

166 Kristó rozlišuje severnú a južnú Veľkú Moravu, južná bola podľa neho nepokrstená, severná pokrstená; označenie pre tieto štáty používa ako Morava Fejedelemség – Moravské kniežatstvo i obyvateľov pokladá za Moravanov – morvák.

167 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 216. Neskôr modifikoval svoj názor a vyslovil, že sa začalo v roku 895, ba presiahla počiatková fáza obsadzovania území do roku 896 – TEN ISTY, *Magyarország története 896–1301*, s. 50.

168 GY. KRISTÓ, *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok*, s. 123.

169 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 232.

170 GY. KRISTÓ, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, s. 236–237.

Predstavy mnou vybraných autorov o danej problematike nie sú zhodné. V 19. storočí neboli vydané všetky pramene s kritickým komentárom, nebolo jasné (hoci musím povedať, že to nie je ani dnes jednoznačné), kde treba situovať Atelkuzu, kto boli Ruténi, Bulhari, spomínaní v prameňoch, z ktorých bádatelia vychádzali. Dlhو nebola táto časť histórie oslobodená ani od mýtických prvkov o skýtsko-hunsko-maďarskej príbuznosti, vyzdvihovali sa legendy (v súvislosti so stretnutím s novými etnikami, s hrdinami niektorých bojov a pod.). Názory viacerých autorov ovplyvnil aj charakter doby: vznikli v čase, keď Uhorsko, resp. Rakúsko-Uhorsko, bolo mnohonárodnostnou monarchiou a národy v nej bývajúce sa už dlhšie desaťročia snažili o získanie samostatnosti. Nesúhlasili teda s tvrdením, že len národ, ktorý môže dokázať svoje dávne korene, má právo na získanie štátnosti. Teória o pohostinnom prijatí Maďarov Slovanmi (mimochoďom na pohostinnosť Slovanov všeobecne poukazuje Helmoldova Slovánska kronika) sa v priebehu 19. a 20. storočia v prácach historikov mení na obraz prijatia „nevzdelaných barbarov“, ktorých treba poľudštiť. Zánikom Rakúsko-Uhorska a vznikom nových štátnych útvarov sa interpretácie tejto problematiky ešte skomplikovali, keď do neho vstupovali viaceré, často protichodné, štátnopolitické ideologické argumenty.

Možno len dúfať, že vedecké fakty a ich interpretácie sa v oboch národných historiografiách v budúcnosti nebudú stávať predmetom ideologizácie a politizácie a že historici nebudú viac sudcami dejín, ale skôr – parafrázujúc slová Paula Veyna – sprostredkovateľmi „pravdivých príbehov“.